

5

Otrokov vstop v spol

... Izgradnja otrokove spolne identitete temelji najprej na sprejemanju telesa. Sprejemanje telesa je proces, ki se odvija od vsega začetka otrokovega življenja. Kako se bo otrok lahko 'naselil' v svoje telo, je prvenstveno odvisno od tega, kako z njegovim telesom ravnajo odrasli, ki zanj skrbijo. Otrok spoznava svoje telo skozi občutke, ki se vanj zapisujejo preko izkušenj. ...

28

Z matematiko v lepši svet

... Ko se z učenci v razredu pogovarjamo o perečih temah, ugotovim, kako malo vedo otroci o okoljskih in socialnih problemih. Za njih so to oddaljeni problemi, ki se jih ne dotikajo. Naši otroci bodo ustvarjali prihodnost. Pomembno je, da jih izobražujemo in vzgajamo tako, da bodo sposobni ustvariti lepši svet. Prepričana sem, da lahko k temu prispevamo tudi matematiki ...

34

Vzgojni slog

... Vzgoja zajema celosten razvoj osebnosti, ki poteka na kognitivni, emotivni in vrednotni ravni. To je pomembno vodilo pri oblikovanju osebnosti, saj si posameznik v procesu vzgoje oblikuje moralne vrednote, navade, interese, prepričanja in stališča ter razvija socialne veščine. Je namerno delovanje neke odrasle osebe na drugo – običajno na otroke in mladostnike. ...

42

Kosmati pomočnik

... V obravnavani študiji primera je šlo za posebno kombinacijo dveh med seboj izključujočih se posebnosti pri učenki s posebnimi potrebami: Aspergerjevega sindroma in selektivnega mutizma. Pri delu z učenko in psom sem uporabila metodo akcijskega raziskovanja in s sprotno analizo tedensko postavljala nove cilje. ...

52

Z vzorom do solidarnosti

... Navadno ob izrazu 'volonterstvo' pomislimo predvsem na formalne oziroma umetno organizirane oblike pomoči. To so volonterska opravila, ki potekajo preko posrednika oziroma dobrodelne organizacije. Vendar pa to ni edini način udejstvovanja. Dejavnost prostovoljnega dela se lahko pojavlja tudi priložnostno, v obliki pomoči mimoidočemu, bolnim, starejšim in podobno. ...

Uvodnik

3 *Silvo Šinkovec: Ko je ves svet utihnil*

V žarišču: Spolna identiteta

5 *Katarina Kompan Erzar: Otrokov vstop v spol*

7 *Andreja Poljanec: Moški in ženska se pri vzgoji dopolnjujeta*

9 *Marko Juhant: Biti oče, biti mati*

11 *Andrej Perko: Samopodoba in spolna identiteta*

14 *Roman Vodeb: Zgodovinski razvoj teorije spola*

16 *France Cukjati: Teorija spola*

19 *Branko Klun: Narava in svoboda*

21 *Mojca Belcl Magdič: Neskladje med biološkim spolom in spolno identiteto*

Naš pogovor

23 *Silvo Šinkovec: Tatjana Kikec: V tujini s ponosom in navdušenjem predstavim svojo državo*

Biti vzgojitelj

26 *Ivo Branimir Piry: Valentin Vodnik (1758–1819)*

28 *Mojca Šporn: Z matematiko v lepši svet*

Vzgojni načrt

30 *Pismo Deklice z Rastočo knjigo*

31 *Bernarda Kežzar: Šolanje na daljavo ... in od blizu*

Starši

34 *Tamara Cer: Vzgojni slog*

36 *Karmen Kranjec Klopčič: Zakaj so otroci v družini tako različni?*

38 *Simona Rečnik Fekonja: Reševanje konfliktov – vseživljenjska veščina*

Področja vzgoje

40 *Milček Komelj: Medsebojnost na ozadju neskončne skrivnosti*

41 *Lidija Golc: Upanje*

42 *Ana Senegačnik Kurnik: Kosmati pomočnik*

44 *Eva Zaman: Slovenščina kot drugi jezik v vrtcih in šolah*

Duhovni izziv

46 *Tanja Pogorevc Novak: Likovni izraz ljubezni do domovine*

47 *Barbara Peterlin: Med brezdomci v Kijevu*

48 *Bogomir Novak: Cena nebeškega kraljestva*

Izkušnje

48 *Gloria Orgolič: Pisno ocenjevanje*

50 *Mateja Smrekar: O pravicah otrok*

52 *Ester Pečarič: Z vzorom do solidarnosti*

53 *Napovedni koledar*

54 *Iz življenja DKPS*

54 *Summary*

Otrokov vstop v spol

■ **Katarina Kompan Erzar**, dr., je izr. prof. za zakonsko in družinsko terapijo na *Teološki fakulteti Univerze v Ljubljani* in predavateljica na *Fakulteti za psihoterapevtsko znanost Univerze Sigmunda Freuda v Ljubljani*. Predava, vodi delavnice in izvaja supervizije za različne socialnovarstvene in izobraževalne ustanove.

Spol ni zunanji, teoretični konstrukt, temveč danost, ki jo človek v svojem razvoju spoznava, sprejema, gradi in razvija v edinstveno in celovito podobo. Zato so vsakršni spolni stereotipi popačenje te podobe. Prav tako so pritisk in popačenje spola tudi vse oblike brezsravnega vedenja in namigovanja na spolnost, ki otroško doživljanje telesa zameglijo in preplavijo z gnusom, strahom in negotovostjo. S tem grobo posežejo v naravni, spontani mehanizem vzpostavljanja razmejitev in telesne meje med intimnim in javnim.

Ključno: sprejemanje in spoštovanje

Izgradnja otrokove spolne identitete temelji najprej na sprejemanju telesa. Sprejemanje telesa je proces, ki se odvija od vsega začetka otrokovega življenja. Kako se bo otrok lahko 'naselil' v svoje telo, je prvenstveno odvisno od tega, kako z njegovim telesom ravnajo odrasli, ki zanj skrbijo. Otrok spoznava svoje telo skozi občutke, ki se vanj zapisujejo preko izkušenj. Glede na izkušnje se potem telo razvija in oblikuje, hkrati z njim pa se oblikuje tudi otrokova notranjost. Prva leta so zaznamovana s t. i. implicitnim spominom, to so vtisi in občutki, ki neposredno oblikujejo mrežo povezav v otrokovih možganih in jim omogočijo hitro in ustrezno prilagajanje na okolje, v katerem živi. Tudi kasneje v življenju velik del naših izkušenj ostaja v implicitnem, to je telesnem spominu, ki kroji naše vedenje. Z razvojem zavedanja in zavestnega spomina otrok dobiva stik tudi z implicitnim delom svojega doživljanja in se ob tem, ko se mu porajajo različni občutki, ki jih ne razume, obrača na odrasle, da mu pomagajo razumeti, kaj se z njim dogaja, da se skupaj z njim navdušujejo nad njegovimi sposobnostmi, iniciativo, zmožnostmi njegovega telesa in ga naučijo tudi prenašati nemoč in omejenosti, ki jih to telo ima. Če je ta temelj trden in otrok odrašča ob odraslih, ki njegovo telo spoštujejo, zanj vstop v spol ne bo problematičen. Povezan bo namreč z varnimi odnosi, veseljem nad sposobnostmi,

ki jih ima telo, pestrostjo doživljanja, ki jo prinaša, in s sproščeno-stjo v gibanju, govorjenju, iniciativi, raziskovanju in povezovanju z drugimi.

Seveda je za otroka njegovo telo samoumevno in ga ne doživlja kot nekaj tujega, pridobljenega od zunaj, temveč kot neločljiv del sebe. Od odraslih potrebuje samo oporo in sprejemanje, ki mu bosta omogočila, da bo tega telesa vesel. Nikakor pa ne potrebuje problematiziranja telesnih značilnosti in posebnosti. Zdrava drža do telesa je torej: sprejeti telo in mu omogočiti, da se varno in zdravo razvija v skladu s svojimi značilnostmi.

Zdrava drža do telesa je sprejeti telo in mu omogočiti, da se varno in zdravo razvija v skladu s svojimi značilnostmi.

Varno okolje za otrokov vstop v telo in spol v prvih otroških letih nastane lahko le ob odraslih, ki so v svojem telesu 'doma', so suvereni in s svojim telesom ravnajo spoštljivo. Taki odrasli bodo spoštovali tudi otrokovo telo in njegovo ranljivost. Drugi pogoj za zdrav razvoj otrokovega vstopa v telo in s tem tudi v spol, ki je z njim neločljivo povezan, pa je spoštovanje otrokovih meja, predvsem meje sramu in ranljivosti. Pogoj za razvoj zdravega sramu je popolna odsotnost spolnih dražljajev in poseganja v otrokovo intimo s pogledom, dotikanjem, govorjenjem ali siljenjem ter izpostavljanjem odraslim, ki ne spoštujejo meje sramu in se v otrokovi prisotnosti neprimerno vedejo.

Razvoj spola – obdobja in področja

Otroško razumevanje ter pojmovanje njegove spolnosti in njene pomena se začne v zgodnjem otroštvu in se razvija vse življenje. Organske sposobnosti, miselni razvoj in integracija ter notranji psihični vplivi določajo stopnjo in obseg razvoja spolnih sposobnosti in razumevanja spolnosti pri otroku. Na razvoj vsakega otroka seveda močno vplivajo tudi kulturne norme in pričakovanja, odnosi in drža do spolnosti v družini ter medosebne izkušnje, s katerimi se bo srečeval. Pomena spolnosti se otrok v otroštvu najbolj nauči

Foto: Petra Duhannoy

od svojih staršev, kasneje pa tudi od medijev in širšega kulturnega okolja ter med postopnim razvojem svojih lastnih izkušenj, lastnega doživljanja ter predvsem preko tega, koliko varnosti in stika z njegovim doživljanjem mu med odraščanjem omogočijo starši in drugi odrasli, ki skrbijo zanj.

V razvoju spola in spolnosti ločimo več področij in več obdobj. V prispevku se bomo osredotočili na tri glavna področja razvoja spola in vloge okolja pri tem razvoju:

- stik s seboj, sprejemanje telesa,
- stik z drugimi, razvoj razmejitev in sramu,
- osvajanje širšega okolja, razvoj suverenosti v telesu ter svobodnega vstopanja v svet.

Na področju spolnosti lahko glede na obdobja ločimo: zgodnje otroštvo, šolsko obdobje in obdobje mladostništva. V vsakem od teh obdobj je ključno, da otrokom omogočimo razvoj na vseh treh področjih – v stiku s seboj, stiku z drugimi in vstopanju v širši družbeni svet. V vsakem obdobju se na vsakem od področij razvoja odvija svojstven proces, ki mu lahko odrasli bolj ali manj prisluhnejo in s tem omogočijo otroku, da ob njih izčisti svoj spol in razvije varen in sočuten ter spoštljiv odnos do spola in spolnosti. Jasno je, da gre pri tem za izgradnjo spola »od znotraj navzven« in ne »od zunaj navznoter«. Otrok spola ne posnema, temveč ga razvije z izkušnjo odnosov. Razvijanje spola je torej proces, ki se gradi s spoznavanjem sebe skozi odnose. Pri tem procesu so seveda odrasli in njihov način življenja v spolu tisti, ki oblikujejo temelj za to, kako se spol sprejme in živi ter pogloblja v varnih in spoštljivih odnosih.

Pogoj za razvoj zdravega sramu je popolna odsotnost spolnih dražljajev in poseganja v otrokovo intimo s pogledom, dotikanjem, govorjenjem ali siljenjem ter izpostavljanjem odraslim, ki ne spoštujejo meje sramu in se v otrokovi prisotnosti neprimerno vedejo.

Hkrati pa to lahko naredijo le tisti odrasli, ki so tudi sami pripravljeni prečiščevati in dograjevati svoj odnos do spola in spolnosti ter v svojih odraslih odnosih drug ob drugem poglobljati medsebojno spoštovanje na področju spola in spolnosti, sočutje drug do drugega in do samih sebe na področju spola in spolnosti ter dostojanstvo v odnosu do spola in spolnosti.

Živeti v skladu s svojo naravo

Sodobna nevrološka znanost dokazuje, da sta moški in ženska po naravi različna. In prav možnost živeti svoj spol po tej naravi je glavni pogoj za polno izraznost posameznika. Moški, ki pozna, razume ter spoštuje svojo moško naravo (ne glede na to, s čim se ukvarja ter ali se giblje v bolj klasično moškem ali morda bolj ženskem okolju), bo lahko spoštoval in cenil tudi žensko. Prav tako bo samo ženska, ki pozna, razume in spoštuje svojo naravo (ne glede na to, s čim se ukvarja in v kakšnem okolju se giblje), lahko spoštovala moškega. In šele moški in ženska, ki lahko razumeta in prisluhneta svojemu telesu, bosta lahko prisluhnila tudi otroku in

Foto: EA

mu pomagala do suverena in polnega vstopa v spol in spolnost. Spol je mnogo več kot 'zbirka' predpisanega vedenja, ki ga od zunaj ločujemo na moško ali žensko. Prav tako ne gre za naučene ali pridobljene veščine in spretnosti, temveč za telesno, hormonsko in nevrološko specifikko, ki narekuje, da se ženska in moški istih opravil ali dejavnosti enako uspešno lotevata in jih udeležujeta na povsem drugačen način. Tudi vloga spola ni v tem, kaj kdo dela, v čem je uspešen in kaj naj bi bilo zanj primerno, temveč v tem, ali lahko to, kar počne, počne celostno kot moški ali ženska ali pa se mora zatekati h klišejskim navodilom, ki v resnici niso prilagojena ne enemu ne drugemu.

Čistost spola, ki pomeni življenje v skladu s svojo naravo, je v največji meri odvisna od staršev in starševskega okolja, v katerem se je otrok razvijal. Pri tem ne gre zgolj za modele moškosti in ženskosti, temveč predvsem za temeljno pomirjenost odraslih s svojim spolom, z medsebojnimi odnosi, s spoštljivo in dostojanstveno spolnostjo ter brezpogojnim spoštovanjem otrokovega spola in njegove notranjosti ter njegove narave.

Pri tem ne gre samo za to, kako odrasli moški in ženska oblikujeta spol deklice ali dečka, temveč tudi za to, koliko sta onadva razvila svoj spol, koliko sta uspela slišati, sprejeti in spoštovati vsak svojo naravo in koliko sta se uspela v tem povezati tudi med seboj. Dostikrat ostajajo odrasli v medsebojnih odnosih po spolu neizdelani in glede razumevanja spolnosti in spola sledijo klišejem ali celo zlorabljenim in perverznim modelom in vzorom. Ob takih odraslih otrok težje spozna in vzljubi svoj spol in svojo specifikko, saj se ga stalno preverja in oblikuje glede na to, koliko s svojim naravnim vedenjem in razvojem ogroža ali potrjuje odrasle v njihovem razumevanju, kaj je za določen spol normalno in kaj ne, kaj je normalna spolnost in kaj ne, kaj je primerno za določeno starost in kaj ne. Prav razumevanje in usmerjanje otrokove energije in razvoja je zato ključno v razvoju spola in odnosa do spolnosti. ◀

Moški in ženska se pri vzgoji dopolnjujeta

■ **Andreja Poljanec**, doc. dr., univ. dipl. psih., spec. zakonske in družinske terapije. Svoje strokovno delo posveča predvsem raziskovanju navezanosti in pomenu empatije v odnosih, je avtorica več znanstvenih in strokovnih del doma in v tujini ter mama petih otrok. Deluje kot vodja študija psihologije na *Fakulteti za psihoterapevtsko znanost Univerze Sigmunda Freuda* ter je soustanoviteljica *Študijsko-raziskovalnega centra za družino*, kjer tudi izvaja terapijo.

Otrok je po naravni poti plod dveh oseb različnega spola. V svoji neurofiziologiji imata moški in ženska vsak svoje pomembne značilnosti, ki se jih ne da poenotiti. Vse te razlike se izražajo na različnih ravneh delovanja osebnosti in omogočajo neverjetno pestrost v načinu razmišljanja, odzivanja, vedenja, vzpostavljanja odnosov, čustvovanja ipd.

Razlike so – čeprav ne vedno zelo očitne – prava dragocenost. Če ima otrok vse te nianse neurofizioloških, spolnih, osebnostnih in drugih razlik možnost doživljati v ljubečem odnosu med staršema, pri vzgojiteljih, učiteljih in drugih pomembnih osebah, ki otroka vodijo v življenju, je to pravi zaklad, iz katerega črpa moč, energijo, iniciativo in odgovornost za čim bolj poln in zdrav osebnostni razvoj.

V članku bomo največ pozornosti posvetili posebnostim materinske in očetovske vloge, saj daleč najmočnejše zarisujeta razvoj otrokove osebnosti. Vendar pa se ključne značilnosti mater ter bistvene poteze očetov odražajo tudi v vsakem drugem tesnejšem odnosu žensk in moških do otrok. Bolj ko se zmorejo odrasli zavedati svojih dragocenih notranjih virov moči ter potencialov in bolj ko se zavedajo svojega vpliva na razvoj osebnosti, močnejši vpliv imajo na otroka. V primeru, da gre za osebnostno zrele odrasle osebe, čemur se bomo posvetili tokrat, je vpliv na otrokovo osebnost pozitiven, v primeru nezrelega ravnanja pa starši in drugi odrasli na otroka delujejo škodljivo.

Zgodnje obdobje

Nenadomestljivost matere v prvih mesecih

Materina fiziološka in organska danost ima v sebi neprimerljiv potencial za zorenje možganov in zdrav razvoj otrokove osebnosti

predvsem v prvem obdobju življenja. Nežnost, milina, dojenje, posebna pozornost in nega, potrpežljivost in sprejetost, ki jih v tem obdobju ob močno naravni hormonski podpori zmora mati, so neprimerljive s katerikoli drugim življenjskim obdobjem. Mati je v tem obdobju ves otrokov svet – njegov edini in najlepši. V njenih očeh se zrcalijo veselje, toplina, milina, skrb ... in ljubezen. Preko vsega tega v sebi razvija osebnostno vrednost. Prav od začetka po naravni poti razvija pestro paleto odzivov, ob katerih izgrajuje najbolj koherenten jaz in najgloblje sočutje do sebe in drugih. V tem obdobju se že zarišejo glavne poteze odnosov oziroma njihova norma.

Oče naj ljubi otrokovo mater

Oče v prenatalnem obdobju in v prvem obdobju dojenčka očetovstvo razvija bolj posredno – predvsem preko ljubečega odnosa do otrokove matere. S skrbnostjo, zaščito in varnostjo pomirja mlado mamico ter z njo preko dojenčka razvija nežen, ljubeč in empatičen odnos. Bolj neposreden vpliv pa se pomembno razvija predvsem med drugim in tretjim letom otrokove starosti. Takrat postane očetov vpliv posebej specifičen za otrokov psihonevrobiološki razvoj, ki vpliva tudi na sposobnost spoprijemanja s stresom in občutek varnosti v svetu. Več varnosti ko bo otrok v tem odnosu čutil, bolje bo prepoznal odnose, ki mu ne bodo vzbujali zaupanja in domačnosti, in bo previden.

Matere in otrokov razvoj

Bogato čustvovanje in empatija

Ženskam je čustvovanje neurofiziološko močnejše namenjeno kot moškim. Njihovi možgani so močno naravnani na pozornost do čustev, povezavo med njimi, empatijo v odnosih. V vseh ženskah so poteze materinstva, zato v odnose vedno prinašajo razsvetlitev. Glavno poslanstvo ženske je v skrbi za čustveno pestrost in stabilnost pri sebi in otrocih.

Vesetje in prepoznavnost

Otrok bo čutil, da ga je mati vesela, da je ljubljen in zaželen, ter bo razvijal občutek lastne vrednosti. S sposobnostjo čustvenega pomirjanja sebe in otroka bo mati zmoгла biti osredotočena na otrokove potrebe, interese, talente in se bo nanje primerno odzivala. Otrok bo dojemal, da je opažen in prepoznan kot nekaj posebnega. Dragoceno je, če se predvsem ob materi vsak otrok lahko počuti obravnavanega na njemu edinstven način – da je v nečem poseben. Čutil bo, da se mati preda prav njemu in da s sorojenci ni vržen v skupni koš pravil in smernic. Tako bo lahko razvijal svojo identiteto.

»Rada te imam!«

Materine besede »Rada te imam!« zvenijo v prav posebnem tonu ter še besedno izžarevajo toplino in globino povezanosti in predanosti.

Pester potencial očetov

Varnost

Temeljno poslanstvo očeta, ki se začne razvijati že ob nosečnici, je skrb za občutek varnosti. Tako mamice kot otroci so ob tem pomirjeni ter lahko v miru in polnosti raz-

vijajo talente, čustveno občutljivost, iniciativnost in zdrav pogled nase.

Vera vase in v otroka

Nadalje je zelo dragoceno, da očetje verjamejo, da so dobri očetje – to otrokom pomaga pri vzpostavljanju pozitivne samopodobe in zdrave notranjosti, saj ob takem očetju tudi kot otrok lažje verjameš, da marsikaj zmoreš. Tak oče bolj verjame v otrokove sposobnosti in ga pri tem opogumlja, pomaga pri doseganju uspehov, usvajanju spretnosti, razvijanju talentov.

Vodenje

V primeru otrokovega obupavanja, stiske, nejevolje naj oče otroku pomaga vztrajati, spodbuja naj ga pri idejah, ga potisne naprej na poti doseganja ciljev in 'odhajanja' v svet. Otrok tako razvija zdravo samozavest, avtonomijo, preseganje sebe, svojih šibkosti ... Šele ob vodenju in pomoči otrok razvija zdravo samostojnost, v nasprotnem primeru – če mora prehitro vse narediti sam oz. je prepuščen samemu sebi – lahko razvije navidezno samostojnost, tako imenovano samozadostnost, ki je nezdrava.

Aktivno vključevanje

Ob vsem tem je življenje veliko bolj polno in dinamično, če se oče z veseljem aktivno vključuje v otrokovo življenje; v dejavnosti, v ukvarjanje z njim na različnih področjih, kot so npr. glasba, stroji, avtomobili ... Posebno prednost imajo določene fizične dejavnosti ali šport, hecanje, mikastenje ipd. Ob tem otrok preverja svoje meje, meje bolečine, kaj zmore ... Tako razvija gotovost vase, pogum, da se postavi zase in za druge, razvija tudi igrivost, saj je šport ob očetju, ki prepozna, kaj otrok zmore, zanesljiv izziv.

Spoštovanje

Izrednega pomena je celostno spoštovanje otroka z ničelno toleranco do nasilja in kakršnihkoli oblik poniževanja, sramotenja ter grobega discipliniranja. Tako v sebi in v otroku ohranja dostojanstvo, ki je božji dar.

Struktura

Skrb za strukturo in postavljanje ter vzdrževanje pravil je nekoliko bolj moška domena, pri čemer je pomembno zavedanje, da

je potrebna dobršna mera pripravljenosti za pogovarjanje in vživljanje v otrokova čustva pri reševanju nesoglasij.

Toplina

Ob vsem tem je toplina do otrok dejavnik, s katerim se očetje včasih težko poistovetijo, saj je tudi sami pogosto niso bili deležni. Če pa jo očetje zmorejo, je zelo dragocena. Otroci očetov, ki se trudijo za zgoraj opisano držo, so bolj čustveno uravnoteženi, bolj socialno kompetentni, imajo boljše samopodobo ter so celo telesno pogosto bolj zdravi.

Ljubeč partnerski odnos

Moški in ženska se lahko najbolj polno razvijata in dopolnjujeta v trajnem, intimnem in varnem odnosu. V svoji različnosti se v ljubečem in predanem odnosu povezuje na edinstven in celosten način. Če zmoreta v partnerskem odnosu razvijati vedno večjo sproščenost, varnost in zadovoljstvo, ima to na otroke prav poseben vpliv – starša sta bogat in nenadomestljiv zgled moške in ženske ljubezni, ki se neprenehoma razvija v smeri večje občutljivosti, nežnosti, pestrosti, razumevanja in pomiritve.

Čustveni stik odraslih z otrokom

Ne glede na spol pa je za poln razvoj otrok v odnosih z odraslimi potreben čustveni stik. To pomeni, da otrok čuti, da smo odrasli z njim čustveno povezani. Vsi odrasli, ki se ukvarjamo z otroki, smo se ob otroku dolžni nenehno razvijati v smeri, ki odgovarja otrokovim temeljnim potrebam. To je naše poslanstvo – da se veselimo razvijanja v smeri vedno globljega sočutja ter občutka vedno bolj polne in resnično pestre ter bogate povezanosti. Nujno je, da se ob otroku vsak razvija na njemu lasten način in se tega ne naveliča. Tako se lahko kar najbolj polno razvija tako na telesnem, čustvenem kot tudi duhovnem področju. Če odrasli to razumemo in če izkusimo, kako je to dragoceno, se s trudom in hvaležnostjo čim bolj polno predamo odnosu. S tem se tudi mi ob njih osebnostno najbolj celovito razvijamo. Osebnostni razvoj je v varnem in čustveno bogatem odnosu vedno vzajemem.

Družina – preventiva pred neželenimi vplivi družbe

Bolj ko so starši suverene, čustveno zrele, duhovno bogate ter starševstvu predane osebnosti, ki se zmorejo nenehno razvijati tudi v partnerskem odnosu, bolj suveren in koherenten razvoj osebnosti je podarjen otrokom v družini. Otroci se namreč ob starših učijo prepoznavanja svoje vrednosti, čustev, empatije, potreb, hrepenenj in želja ter izgrajujejo pozitivno samopodobo in notranjo čvrstost. Ob zorenju vedno bolj jasno vedo, kaj čutijo, kdo postajajo, kaj si v življenju želijo, komu naj sledijo in verjamejo in kako naj živijo v odnosih, da bodo kar najbolj zadovoljni in srečni. Takih otrok ne bo preusmeril vsak prepričan, saj bodo hitro prepoznali, kam jih odnaša. Lahko bodo prepoznali neprimerne vzgibe, perverzne misli, premalo senzitivne in nezrele osebe, nesočutne odnose. Zmogli si bodo pravočasno premisliti in se obrniti z morebitne stranpoti na pot, ki jih vodi k polnosti, k Življenju. ◀

Viri

- Bowlby, John (1988): *A secure base*. London: Routledge.
- Cassidy, Jude; Shaver, Philip R. (ur.) (1999): *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications*. New York: Guilford Press.
- Cori, Jasmin Lee (2010): *The Emotionally Absent Mothers*. New York: Experiment.
- Cozolino, Louis (2006): *The Neuroscience of Human Relationships*. New York: W.W. Norton & Company.
- Greven, Philip (1990): *Spare the child*. New York: Vintage Books.
- Kompan - Erzar, Katarina L. (2019): *Družina – vezi treh generacij*. Ljubljana: Družina.
- Kompan - Erzar, Katarina L.; Poljanec, Andreja (2009): *Rahločutnost do otrok*. Ljubljana: Brat Frančišek in Frančiškanski družinski inštitut.
- Perloff, Jennifer N.; Buckner, John C. (1996): Fathers of Children on Welfare: their Impact on Child Well-Being. *American Journal of Orthopsychiatry*, 66(4), str. 557–571.
- Peterson, Jordan (2017): *Epic Rant of Gender 'Equality'*. Pridobljeno 11. 5. 2020 s spletne strani: <https://www.youtube.com/watch?v=eieVE-xFXuo>.
- Poljanec, Andreja (2015): *Rahločutno starševstvo*. Ljubljana: Mohorjeva založba.
- Poljanec, Andreja; Simonič, Barbara (2011): L'empatia umana, riflesso dell'amore divino. *Familia domani* 27(4), str. 33–48.
- Schore, Allan N. (2003): *Affect dysregulation and disorders of the Self*. New York: W. W. Norton & Company.
- Siegel, Daniel J. (1999): *The developing mind: Toward a neurobiology of interpersonal experience*. New York: The Guilford Press.
- Siegel, Daniel; Payne Bryson, Tina (2010): *The Whole Brain Child*. New York: Random House.
- Towe - Goodman, Nissa R. idr. (2014): Fathers' Sensitive Parenting and the Development of Early Executive Functioning. *Journal of Family Psychology*, 28(6), str. 867–876.
- Tronick, Edward (2007): *The neurobehavioral and social-emotional development of infants and children*. New York, London: W. W. Norton & Company.

Biti oče, biti mati

■ **Marko Juhant** je specialni pedagog za motnje vedenja in osebnosti. Bil je vzgojitelj, vodja enote in ravnatelj. Je starš, predavatelj, podjetnik, avtor petnajstih priročnikov za vzgojo. S Simonom Levč, soavtorico knjige *Varuh otrokovih dolžnosti*, sta v sedmih letih z več kot tisoč predavanji premaknila pozornost strokovne javnosti in staršev od otroških pravic tudi na njihove dolžnosti.

Dvanajstletniku dam v roke kladivo in žeblje ter desko na primerni podlagi. »Zabij!«
Po tem, kako drži kladivo, je jasno, da ne bo šlo, niti enega žeblja ne more zabiti do glavice v les.
»Pokažite mu!« dam kladivo v roke očetu. Ne zabije nobenega, a se hvali, da je bil boljši od sina.
Poprosim mamo. Enega za drugim gladko zabije tri žeblje. Ona je res pravi dedec! Posmehuje se obema.
Oba 'moška' najdeta neke izgovore, zakaj ona to obvlada, onadva pa ne. Če bi onadva imela toliko izkušenj, trdita, bi zabijala dosti bolje!

Foto: EA

Za začetek pač začetek: starša

Pogosta težava je pričakovanje mam, da bodo očetje slepo podprli njihova prizadevanja ne glede na to, ali imajo prav ali ne, ker od svojih mož pričakujejo tako podporo kot od svoje prijateljice. To svoje zmotno pričakovanje potem ubesedijo s stavkom: »Problem je, da me mož ne podpira, ni enotnosti!« a z enotnostjo v resnici mislijo zlitost. Pričakujejo, da bosta v enaki situaciji oba starša ravnala in razmišljala enako. A če bi res bilo tako, potem je eden odveč!

Vloga mame je še vedno ta, da skrbi za otroka, kar se tiče spretnosti in opravil doma. Ne pa tudi domače firme – to je za družinski 'izvoz'. To je priprava očeta, ki

otroka porine v svet. Sam namreč pogosto noče, mama ga lahko celo vleče nazaj. Mama ne more nadomestiti očeta. Včasih kakšna reče: »Jaz sem lahko bolj stroga, zato otrok ne rabi očeta!« Odpove pa že pri prvem izpitu. Recimo, da se mama in otrok odpravljata s sankami na bližnji hrib. Mama vidi, da ima otrok rokavice na polici v veži, in ga opozori, naj jih vzame s sabo, da ga med sankanjem ne bo zeblo. Otrok potrdi. A ob dejanskem odhodu jih pozabi, kjer so bile. Kaj naredi vsaka mama? Vtakne jih v žep. Ko prideta na sani, otrok potoži, da ga zebe v roke. Takrat mama s triumfom potegne rokavice iz žepa in sledi zgodba o neposlušnosti in zlati mami.

Sankanje z očetom. Ali oče po opozorilu vzame s sabo otrokove rokavice (seveda jih je videl)? *Nobeden*. Otroka zebe in oče pove, da ga je opozoril nanje in fant je zagotovil, da jih bo vzel. Otroka sicer zebe in hoče domov, a se bosta še nekajkrat spustila s sanmi, ker tudi oče uživa. Le zakaj bi bil prikrajšan, če mulo ne sledi navodilom? Kajpak sta, ko prideta domov, ozmerjana oba, a to je že druga zgodba.

Izključno mame se mi pritožujejo, češ da hčere nimajo prijateljic oziroma *dovolj* prijateljic. Ko jim razložim, da je ena čisto dovolj, me vedno znova izzovejo: »Ja, v redu, ena. Ampak kaj, ko se skregata?« Moj odgovor je vedno enak. Gospo vprašam, koliko mož ima, s kolikimi je poročena oziroma živi. Pove, da z enim. »In če se skregata?« povrtam po odnosu. »Se morata pa še pobotati, v odnos je treba vlagati, ga vzdrževati! Tega se mora naučiti tudi vaša punčara.« Deluje.

Predšolski otrok ter vloga mame in očeta

Od rojstva do 6 mesecev starosti – nastavev 'aplikacij'

Mama: Nega, komuniciranje od blizu, dotik kože na kožo, obredi hranjenja, igranja, nege, spanja. Otrok se uči sodelovanja pri oblačenju, išče stik.

Oče: Druga oseba, ki je pogosto z otrokom, prvi 'tujec', oseba, ki jo otrok redno srečuje in ki ni otrok sam. Mamo še doživlja kot del sebe oz. sebe kot del mame. Prva izkušnja, da je zunanji svet varen.

Od 6 mesecev do leta in pol starosti – mali raziskovalec

Mama: Dovolni in pripravi raziskovanje znotraj bivališča in v bližini, torej 'doma', sicer pa veliko iz vozička. Mama pazi, da oče otroku ne da prezgodaj elektronike v roke.

Oče: Otrokov raziskovanje podpira pri njegovi hoji in iz naročja, opozarja mamo, da ima otrok noge in čevlje, ki niso samo modni dodatek.

Otrok je gnan v raziskovanje, a ne razmišlja veliko, potopi se v čustva. Fazo imenujem »ljubezen do življenja«, tako kot najstniška ljubezen, polna občutkov, treznih misli je le malo. Otrok uporablja vsa čutila. Pričakuje očeta, če je npr. na delu, mama pa še na porodniški, in se pristno razveseli, se dobesedno vrže vanj. Oče je tisti, ki otroka *vedno* 'ujame'. To je občutek varnosti, ki traja vse življenje. Oba se morata z otrokom igrati vódene igre, najenostavnejši primer je skrivanje, pri čemer otrok začuti, da četudi starša ne vidi, je vendar nekje tam in se bo spet pojavil (ku-ku), pa tudi precej sestavljene igre, v katerih otrok odigra en delček vloge.

Od leta in pol do treh let starosti – znanstvenik in arhivar

Mama: Postavi strukturo v otrokovem življenju tudi tako, da strukturira dom – npr. kje so igrače in kje ne. Strukturira čas in aktivnosti v njem. Otrok tako počasi prepozna urnik in vsebino dogodkov, ve, kaj pričakovati, in se lahko prilagodi, polno vključuje.

Oče: Kot moški ne mara sprememb; ko so stvari enkrat postavljene, naj tako ostanejo. Mama bi vse prilagajala, njena priljubljena beseda je 'spotoma', moški te besede ne prepozna oz. samo pogojno. Oče je sidro, ki drži stvari v redu, da se čoln ne odveže in ne guga ob vsakem majhnem valu. Oče dopušča več, on je tisti, ki je na primer z otrokom, ko skače s kakšnega roba. Najprej z nizke višine, potem pa vse višje, dokler ne izkusi, da mu ni več prijetno. Oče dopusti, mami se trga srce, ko vidi otroka tako skakati. A brez te izkušnje se bo otrok že prvič odpravil v skok s prevelike višine in posledice so lahko hude. Vse več situacijam je kos oz. misli, da jim je, zato otrok pogosto uporablja izraz *sam, sama*. Dopustiti je treba posledice, da se otrok nauči presojati, sicer bo pravi 'nezgodnik'; vsak hip, ko se bodo starši obrnili stran, se mu bo nekaj

pripetilo, saj nima izkušenj s posledicami. Otrok gre v vrtec. V tem času veliko otrok obiskuje vrtec. Vzgojiteljica je nova avtoriteta, ki se dnevno pojavlja (morda poleg babice). Oče pazi, da mama ne trpi preveč ob oddaji otroka, posebej v prvih dneh. Če otrok ob oddaji pogosto joče, ga oddaja oče, mama ostane v avtu. Navadno potem otrok joče veliko manj, saj ne vidi skrušene mame, ampak očeta, ki si je oddahnil, saj ve, da bo otrok na varnem.

Otrok si zapomni tako rekoč vse, meje so neznane. Zato pa je toliko ponudb z izrazom 'rano'. A dolgoročno je učinek nejasen. Razmišljam, da bo to nekaj podobnega, kot se je zgodilo z nadarjenimi otroki, ki jih je odkril nesmiseln postopek. Kje so danes vsi ti nadarjeni? Mislite, da so res vsi 'ušli' v tujino? Jaz mnoge videvam v okolju, kjer so odrasčali. Čisto nič posebnega, mnogi so si življenje uredili pod ravno, ki bi jo pričakovali že za čisto običajne otroke. Nadarjeni? Mogoče bodo kot Churchill vzcveteli šele na pragu 'penzije'.

Otrok od treh let do šole – iskalec resnice in moči

Oče: Ena od nalog v tem obdobju je pomembna za vse življenje: otroku mora postaviti meje, ga naučiti, da *sledi*, uboga *ukaze*, kot so *stoj, počakaj, ne, utihni, ustavi se* in podobno. Napredovanje otroka, ki ni verbalno zaustavljiv, in njegov uspeh bosta šibka. Če očeta ni, mora to opraviti drug pomemben moški v otrokovem življenju – mamin brat, dedek, očim.

Mama: Otrok realnost neprestano testira, in sicer na osnovi odziva okolice, sveta (mama je tako rekoč ves svet!). Kaj se zgodi, če se okolica odloči, da se ne bo običajno odzivala, ampak bo sočutna z otrokom? Dobimo sočutno vzgojo in sočutne starše ter podivjane otroke. Ne, ne takoj. In ne pri tistih, ki so dosledni. A koliko staršev pozna kdo, ki zase rečejo »Midva pa sva dosledna!«? K meni jih pripeljejo po enajstem letu starosti, ko so jim že popolnoma ušli z vajeti. Prav to so njihove besede.

Mama: Otroka mora naučiti, kakšna je razlika med resnico in lažjo. Kaj je točno videl in (ločeno), kaj misli, da je to bilo. Nauči ga pripovedovanja golih dejstev in pripovedovanja zgodb. Golo dejstvo je posekana smreka, postavljena v dnevno sobo. Zgodba je božično drevesce in darila pod

njim. Otrok to dvoje z vajo loči, zato da zna prepoznati tudi situacije, ko je zgodba tako 'okrašena', da ni več prava, resnična.

Za zaključek

Pred leti sem opravil raziskavo, obiskal sem 26 družin, v katerih so mame same (brez očeta) vzgajale svoje sinove. Očetov ves čas vzgoje ni bilo v sliki družine, niti občasno. Z odraslimi sinovi in mamami sem ločeno opravil intervjuje. Med zanimivimi razkritji je bilo dejstvo, kako so vsi ti fantje iskali moški lik. Če ni bilo dedka ali maminega brata, ki bi živel dovolj blizu, da se do njega zlahka pride z biciklom, so bili to moški, ki so delali v prostovoljnem gasilskem društvu, župnik, učitelj, očetje družin, s katerimi so se srečevali na dopustih, ob praznikih ali v drugih skupnih aktivnostih, skavtski voditelji, trenerji, tudi šofer šolskega kombija. Iskali so 'dedce', trdne moške, ki so jim lahko zaupali.

Dvanajst od teh fantov je imelo tudi po eno ali dve sestri, vsega skupaj 16. Radovedne so želele tudi one skozi postopek. Tudi one so iskale moški lik, a ne tako zavzeto. Kriterij je bil bolj enostaven: morali so biti drugačni od mame. Ob zahtevni, odločni mami so iskale moške, ki so bili mehkejši. 'Medo' je bila večkrat uporabljena beseda. Druge so ob mamah, ki so veliko jokale in izkazovale žalost, obup, iskale takega moškega, ki bi poskrbel, da jim ne bo treba nikoli jokati. Poudarjam, da ne gre za potencialne partnerje, ampak za lik, ki so ga v otroštvu pogrešale in ki bi prav očitno dopolnjeval mamo. Tista, ki je imela kot otrok dedka in obupano mamo, je rekla, da je takrat, ko je bilo prehudo, odšla k dedku (ne k babici) in tam našla ravnovesje. Ko se je zgodilo, da dedka ni bilo doma, je težavo vseeno poskusila rešiti z babico, a ni šlo. Nazadnje sta jokali obe. To bi lahko počela tudi s svojo prijateljico, je rekla.

Učiteljice? Pokazalo se je, da so jim pripisovali vlogo rezervne mame, posebej zrelejšim razredničarkam. Do manj izkušenih učiteljic so imeli otroci, vzgajani brez očeta, precej mešane občutke. Konec koncev je razlika med mamo in učiteljico prav majhna. Mama svoje otroke vzgaja in uči, učiteljica pa tuje otroke uči in vzgaja. Ne dekletom ne fantom se ni zdelo, da bi bila učiteljica neka avtoriteta. Učitelj je bil to pogosto, hišnik vedno. ◀

Samopodoba in spolna identiteta

■ **Andrej Perko**, dr. psih. znanosti, specialist klin. psih. svetovanja, vodi zavod *Mitikas*. Je avtor in soavtor več knjig ter pisec strokovnih člankov v različnih revijah in časopisju.

V mladostništvu se posameznik znajde na usodnem razpotju: ali bo ustvaril samopodobo, s katero bo uspešno krmaril v življenju, ali pa bo prišlo do identitetne zmedenosti, ko posamezniku ni več jasno, kdo je, kaj hoče, in se bo znašel v težavah, ko bo moral prevzemati vloge in naloge, ki jih pričakujemo od odrasle osebe.

Opredelitev samopodobe

Opredelitev pojma samopodoba je težka naloga. Številni psihologi poskušajo isti psihični konstrukt, ki ga imenujemo samopodoba, označiti na različne načine (Nastran - Ule, 1994; Kobal, 2000). Nekateri govorijo o sebstvu, drugi o identiteti, tretji o samopodobi, četrti o socialnem jazu itd.

Bolj se osvobajamo vseh omejitev in pravil, bolj celotna družba drsi v tesnobo in depresijo. Bolj ko postajamo vsemogočni, bolj smo izgubljeni.

Pogled v tujo literaturo nam odkrije, da je teh izrazov prava množica. Vsi pa predpostavljajo, da gre za množico odnosov, ki jih posameznik vzpostavlja do samega sebe. V ta razmerja vstopa postopoma, s pomočjo predstav, občutkov, vrednotenj in ocen samega sebe, svojih tipičnih socialnih naravnosti in ravnanj itd., ki jih preko prvotnega objekta, nato širšega družbenega okolja razvija že od rojstva dalje (Kobal, 2000). Samopodoba je torej eno temeljnih področij osebnosti.

Opredelitev identitete

Opredelitev identitete je v literaturi nekoliko drugačna kot opredelitev samopodobe, čeprav gre, grobo rečeno, za podoben oziroma enak pojem. Običajno najdemo izraze, kot so npr. kulturna, individualna, sku-

pinska, socialna, lažna, negativna identiteta, občutje identitete itd.

Zanimiva je predvsem Eriksonova opredelitev identitete. Erik Erikson (1959) je oblikoval teorijo psihosocialnega razvoja posameznika, ki ga je opazoval skozi prizmo kritičnih socialnih interakcij, pri čemer je socialne izkušnje razumel kot pomembnejši dejavnik razvoja kot zorenje samo.

Osrednje mesto v njegovi teoriji ima vprašanje identitete ter integritete osebnosti.

Erikson navaja osem stadijev psihosocialnega razvoja. Prvi štirje so formalno enaki teoriji psihoseksualnega razvoja (Praper, 1999) in se razlikujejo od Freudove teorije le po vsebini, nato pa Erikson pred genitalni stadij vrine stadij adolescence ter doda še stadij zrelosti in staranja.

Na vsaki stopnji razvoja je posameznik postavljen pred različne razvojne probleme in naloge (Museum, 1982). Če jih uspešno prebrodi in obvlada, je pripravljen za napredovanje v naslednje razvojno obdobje. V vsakem naslednjem razvojnem obdobju se oblikuje nova,

razvojno višja osebnostna organizacija, ki prekrije nižje stopnje. Za Eriksona je zelo pomemben peti stadij razvoja, to je stadij adolescence, ko mora posameznik pridobiti občutje lastne identitete. Preko uspešnega postopnega procesa diferenciacije, individualizacije in separacije se mladostnik razvije v samostojen, odgovoren subjekt.

Proučevanje identitete v drugi polovici preteklega stoletja je bilo za Eriksona tako pomembno, kot je bilo pomembno proučevanje seksualnosti v njegovi prvi polovici.

Različnim opredelitvam identitete bi lahko našli skupni imenovalac v definiciji: »Identiteta je zaznavanje in doživljanje sebe kot ločenega in različnega od drugih, kot doslednega samemu sebi, doživljanje celovitosti in kontinuiranosti sebe v času ter občutek psihosocialne recipročnosti, tj. skladnosti med posameznikovimi predstavami o sebi in tem, kar zaznava, da drugi vidijo v njem in pričakujejo od njega« (Zupančič, 1993; Perko, 2006: 107).

Erikson je bil eden redkih raziskovalcev, ki je sistematično proučeval razvoj posameznikove identitete od zgodnjega otroštva pa do obdobja starosti. Posebej je bil pozoren

Foto: Peter Prebil

»Teorije spola – posebno najbolj radikalne – nakazujejo postopen proces denaturalizacije ali *oddaljevanja od narave* v smeri totalne izbire za odločitev čustvenega osebka. Spolna istovetnost in družina v tej držki postaneta razsežnosti postmoderne spremenljivosti in brezobličnosti: temeljita samo na narobe razumljeni svobodi čutenja in hotenja namesto na resničnosti bivanja; na trenutnem impulzu čustvenega poželenja in na volji posameznika.« (str. 13)

».../ V tej luči je razumljiva ugotovitev bioloških in medicinskih ved, v skladu s katero znanosti, kot so na primer genetika, endokrinologija in nevrologija, potrjujejo »spolno dvoobličnost« (oziroma spolno različnost med moškimi in ženskami). Z genetskega vidika so celice moškega (ki vsebujejo kromosome XY) različne od celic ženske (ki imajo kromosome XX) že od spočetja. V primeru spolne nedoločnosti pa posreduje medicina s terapijo. V teh posebnih okoliščinah niti starši in še manj družba ne morejo poljubno izbirati, ampak s terapevtskim ciljem posreduje *medicinska znanost* .../« (str. 15)

Kongregacija za katoliško vzgojo (2019): *Moškega in žensko ju je ustvaril. Za pot dialoga o vprašanju teorije spola v vzgoji.* Cerkveni dokumenti, 159. Ljubljana: Družina.

Foto: EA

na obdobje mladostništva, ko se posameznik znajde na usodnem razpotju: ali bo ustvaril samopodobo, s katero bo uspešno krmaril v življenju, ali pa bo prišlo do identitetne zmedenosti, ko posamezniku ni več jasno, kdo je, kaj hoče, in se bo znašel v težavah, ko bo moral prevzemati vloge in naloge, ki jih pričakujemo od odrasle osebe. Seveda se vse to nanaša tudi na doživljanje spolne identitete, ki se v tem mladostniškem obdobju postavlja na neke trdne temelje.

Poleg Eriksona je načine razreševanja mladostniške identitetne krize proučeval tudi J. Marcia (Kobal, 2000: 69–78). Marcia govori o spletu najmanj treh področij oziroma usmerjenosti v strukturi mladostnikove identitete: o spolni, religiozno-politični in poklicni usmerjenosti. To pomeni, da obstaja več različnih stanj oziroma identitetnih položajev, ki pa niso vsi zadostno strukturirani. Identitetni položaji so namreč načini, s katerimi posameznik razrešuje svoje identitetne krize in postopoma oblikuje identiteto zrele osebe. Kriza ga spodbuja k iskanju ustreznih rešitev, k odločitvam in tudi eksperimentiranju. Ob odsotnosti krize oziroma šibki krizi ostane mladostnik neodločen, neopredeljen in brez jasne identitete. Lahko bi rekli (po Marcii), da se nahaja v razpršenem identitetnem položaju. Za to stanje je značilno, da mladostnik nima zastavljenih nobenih temeljnih ciljev

in tako ne more izoblikovati ustrezne identitete. Prepušča se trenutnim vzgibom in spreminja svojo samopodobo s kopičenjem informacij, ki jih dobiva iz okolja.

Identitetna zmedenost

Danes je okolje takšno, da mladega človeka prav sili v t. i. identitetno zmedenost, zlasti na področju oblikovanja spolne identitete. Z novimi, modernimi teorijami se ruši vsa tradicija in tudi vrednostni svet naših staršev, starih staršev, rodov. Pred našimi očmi se dogaja nova revolucija. Novi levičarji in neomarksisti so družbeno-ekonomsko revolucijo zamenjali za moralno-kulturno, kar se kaže zlasti v poseganju v tradicionalno družino, vlogo očeta in matere ter otrok v njej in seveda tudi v pogledu na samega človeka in s tem tudi na njegov spol oziroma na dojetje njegove spolnosti. Tako se je rodila pod vse večjim vplivom feministično-gejevskih lobjev nova teorija (bolj pravilno ideologija) spolov. V bistvu je ta ideologija protirazumna ter protinaravna in zato tudi nevarna za obstoj družbe (če bi njene ideje prevladale).

Njihovi pogledi se pod pretvezo človekovih pravic infiltrirajo v vse sisteme družbe, zadnje čase predvsem v šole. Mladi, katerih starši so sami zmedeni, ki imajo sami šibko identiteto in nimajo izdelanih jasnih stališč in vrednot, so seveda lahek plen novih teo-

rij oziroma ideologij. V identitetni zmedenosti se negotovost pokaže tudi pri oblikovanju spolne identitete. Vse informacije, ki jih dobijo iz okolja (šola je pri tem še kako pomembna), jih hitro napeljejo na pot, ko nekritično sprejmejo sporočila okolja in jih vzamejo za svoja. Tako lahko razumemo, zakaj LGBT-združenja svojo ideologijo danes širijo prav na šolskem področju. Mnogi mladi so v identitetni zmedenosti zmedeni tudi glede lastnega spola. Tako se lahko zelo hitro doživljajo kot istospolno ali kako drugače usmerjeni. Tako nam že zdrava pamet nakazuje, da so trditve, da je 10 % ljudi genetsko istospolno usmerjenih, iz trte izvite. Zavedam se, da je moje razmišljanje za omenjene lobije nesprejemljivo in da človek s takšnimi stališči tvega, da ga razglasijo za mizogina, seksista, fašista itd. To nam potrjujejo številni primeri po svetu, ko ugledni posamezniki (filozofi, psihologi itd.) doživljajo hude diskvalifikacije in prepovedi predavanj na univerzah, pa tudi izgubo delovnega mesta. Vprašujem se, kdo je tu nestrpnost. Ob tem razmišljanju bi se navezal na razmišljanje evolijskega biologa Colina Wrighta (Štern, 2019), ki se v eseju *Novi zanikovalci evolucije* loti prav te problematike. Takole zapiše:

»Glede na to, da smo ljudje spolno dimorfni in izražamo mnoga spolno značilna vedenja, ki jih lahko napove vsak objektivni opazovalec na osnovi trendov pri sesalcih, je trditev, da so naše vedenjske razlike nastale izključno skozi socializacijo, najmanj dvomljiva. Če bi to držalo, potem so selektivne sile za te lastnosti nerazložljivo in edinstveno izginile samo v naši liniji, kar bi pomenilo eliminacijo teh lastnosti brez vsakega ostanka preteklosti, da bi se na novo vzpostavile skozi procese socializacije,« in nadaljuje: »Čeprav ni niti enega dokaza, ki bi podprl psihologijo nepopisanega lista (in obstaja cela gora dokazov o nasprotnem), se je to prepričanje utrdilo znotraj zidov mnogih univerzitetnih humanističnih oddelkov, kjer ga pogosto počujejo kot dejstvo. Sedaj oboroženi s tem, kar prodajajo kot nesporno resnico, v katero dvomijo le seksistični nestrpnosti, napadajo vse, ki drznejo razmišljati drugače. To je povzročilo strašljiv efekt samocenzuriranja znanstvenikov, da jih ti aktivisti ne bi obtožili nestrpnosti in zahtevali njihov umik iz predavalnic. Prišli smo tako daleč, da me moji poklicni kolegi opozarjajo, da lahko moje

javno prepiranje z aktivisti socialne pravičnosti pripelje do mojega poklicnega samomora. Moja izkušnja sploh ni osamljen primer in problem se stopnjuje. Utišali so fakultete z uničevalnim terorizmom nad svojimi kritiki. Kot biolog težko razumem, kako lahko kdo verjame nekaj tako bizarnega, da je spol socialni konstrukt. Pred kratkim je najbolj prestižni znanstveni časopis na svetu, *Nature*, objavil trditev, da je klasifikacijo spola pri človeku na osnovi anatomije ali genetike treba opustiti, da nima znanstvene osnove. Zavedam se, da obstajajo zelo redki primeri, kjer je pri človeku spol nejasen, vendar to ne zanika dejstva, da je spol pri človeku funkcionalno binaren.

Ti in podobni članki ignorirajo dejstvo, da sta končni rezultat spolnega razvoja pri človeku nedvomno moški in ženska v 99,98 % primerov. Torej je trditev, da sta dva spola preveč poenostavljena, zavajajoča. Interseksualna stanja predstavljajo manj kot 0,02 % vseh primerov rojstev. Tako vidimo, da trditev, da klasifikacija spolov na osnovi biologije in genetike nima osnove v znanosti, sama po sebi nima nobene stvarne osnove. Vsako metodo, ki ima napovedno vrednost 99,98 %, bi uvrstili med najbolj natančno v vseh znanostih o življenju. Biološki spol pa je pri ljudeh nedvomen v več kot 99,98 %.

Današnji čas 'konservativnim', tradicionalnim pogledom na človeka ni naklonjen. Zahodni svet je dekadenten in celotna zahodna družba se je znašla v nekakšnem bivanjskem vakuumu. Bolj se osvobajamo vseh omejitev in pravil, bolj celotna družba drsi v tesnobo in depresijo. Bolj ko postajamo vsemogočni, bolj smo izgubljeni. Ni več prepovedanih tem, ni več patologije. Vertikalna avtoriteta je nasilje (Bog Oče je zapustil nebesa), zato je dovoljeno prav vse. Človek, ki se znajde v noogeni stiski, navadno išče rešitve v omami. Umberto Galimberti, italijanski filozof in psihoanalitik, razmišlja takole: »V zvezi z razlogom za drogiranje (jemanje vseh mamil, tudi tobaka in alkohola) je treba upoštevati, ali je v življenju dovolj smisla, da bi opravičil ves trud, ki je potreben za življenje. Če tega smisla ni, če ni niti upanja, da bi ga utegnili najti, če dan za dnem doživljamo samo nesmiselnost in velikanske odmerke plehkosti, potem poiščemo pomirjevalo, ki nas naredi neobčutljive za življenje. Kadar pa življenja ne sprejemamo, tedaj poiščemo čim močnejši anestetik, kar

»Proces identifikacije ovira nenaravna zgradba »neutrnega spola« (»gender«) ali »tretjega spola«. (...) Poskus preseči izvorno razliko med moškim in žensko, kot v primeru medspolnosti ali *transgender*, prinaša moško in žensko dvojnost, ki na protisloven način predpostavlja tisto spolno razliko, ki jo želi zanikati ali preseči. (...) Takšna zamisel poskuša izničiti naravo (vse, kar smo prejeli kot prvi temelj našega bivanja in vsakega delovanja v svetu), a jo hkrati implicitno potrjuje.« (str. 15–16)

Kongregacija za katoliško vzgojo (2019): *Moškega in žensko ju je ustvaril. Za pot dialoga o vprašanju teorije spola v vzgoji*. Cerkevni dokumenti, 159. Ljubljana: Družina.

pomeni, da iščemo kakršenkoli način, da nas več ne bi bilo« (2009: 63, 64).

Verjamem, da se bo človeška družba z dna počasi začela zopet vzpenjati proti vrhu sinusoide. Naloga vsakega od nas pa je, da opravljamo svoje življenjske naloge in s tem v mikrokozmosu lastnega in družinskega življenja pripomoremo k temu, da se začne celotna družba zdraviti – tudi z našo pomočjo.

Literatura

- Erikson, Erik H. (1959): *Identity and Life Cycle*. New York: International University Press, Psychological Issues.
- Galimberti, Umberto (2009): *Grozljivi gost: nihilizem in mladi*. Ljubljana: Modrijan.
- Kobal, Darja (2000): *Temeljni vidiki samopodobe*. Ljubljana: Pedagoški inštitut.
- Musek, Janek (1982): *Osebnost*. Ljubljana: Univerzum, Dopi-sna delavska univerza.
- Nastran - Ule, Mirjana (1994): *Temelji socialne psihologije*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Perko, Andrej (2006): *Samopodoba ljudi v stiski*. Ljubljana: samozaložba.
- Praper, Peter (1999): *Razvojni analitična psihoterapija*. Ljubljana: Inštitut za klinično psihologijo.
- Štern, Bojanka (2019): *Wright, Colin: Novi zanikovalci evolucije*. Objavljeno 14. 2. 2019 na spletni strani: <http://ozdravju.blogspot.com/2019/02/colin-wright-novi-zanikovalci-evolucije.html>. Izvirnik objavljen: Quillette, 30. 11. 2018, <https://quillette.com/2018/11/30/the-new-evolution-deniers/>.
- Zupančič, Maja (1993): *Razvojne naloge mladostnika in institucionalno izobraževanje. Psihološka obzorja* 2(3–4), str. 207–213.

Zgodovinski razvoj teorije spola

■ **Roman Vodeb**, mag. soc. kulture, mag. kinezioloških znanosti, predava doma in v tujini. Je avtor šestih knjig in preko sto znanstvenih prispevkov, bloger, vloger, kolumnist.

Ne gre za moje mnenje – rekel bi le: »Tako pač je.« Družina preprosto in brezkompromisno temelji na skupnosti, imenovani 'zakonska zveza' ('zakon'), na zvezi moškega in ženske, ki imata svoje otroke in jih po svojih najboljših starševskih močeh vzgajata v psihično trdne in mentalno zdrave osebnosti.

Pravijo mi, da sem legel v krsto – drugi pa so hiteli zabijati žeblice vanjo – ko sem se javno opredelil kot levičar in v isti sapi zavzel zelo konservativno stališče v kontekstu koncepcije družine – tiste tradicionalne, z moškim očetom in žensko mamo. Sem tudi eden redkih deklariranih levičarjev, ki se še hvali, da v zadnjih letih voli desne stranke ... Javno, odkrito in aktivno sem se zoperstavljal gejevsko-feministični ideologiji, ki je med letoma 2009 in 2012 sproducirala prve osnutke in sam koncept (takrat novega) družinskega zakonika. Na referendumu leta 2012 je ta zakonik padel – in v čast si štejem, če sem (z)aktiviral (pro)leve razmišljujoče ljudi/volivce (vsaj) toliko, da niso vsi nasedli (anarho)liberalni indoktrinaciji. Slednji je nekoč poveljevala Liberalna demokracija Slovenije (LDS) in vanjo vključene feministke, tudi njene simpatizerke, ki obvladujejo univerzitetni izobraževalni sistem/program; v mislih imam predvsem kurikulum, vezan na ženske študije in/oziroma na študije spolov, torej na feminizem. Teorija spolov – torej nekritično enačenje spolov – je že dobri dve desetletji zame, ki sem poznavalec psihoanalize in feminizma, največja zabloda sodobnosti – liberalizma, demokracije, predvsem pa današnje politične levosti. Kot psihoanalitično podkovan kritični mislec sem že pred dobrim desetletjem – ko se je začela javna polemika okrog takratnega novega družinskega zakonika – čutil moralno dolžnost, da povem par stvari, povezanih s psihoanalizo, spolom in družino. V teh časih pa se čutim dolžne-

ga, da par stvari nadgradim in dodam – v upanju, da se me bo slišalo. Ne gre za moje mnenje – rekel bi le: »Tako pač je.« Družina preprosto in brezkompromisno temelji na skupnosti, imenovani 'zakonska zveza' ('zakon'), zvezi moškega in ženske, ki imata svoje otroke in jih po svojih najboljših starševskih močeh vzgajata v psihično trdne in mentalno zdrave osebnosti. Feministična ideologija – s teorijo spola na čelu – pa to paradigmo (simptomatsko) sesuva. Simptomatsko zato, ker je feminizem alergičen na dejstvo, da sta spola v svoji različnosti – ob spolnosti – kompatibilna ravno v sobivanju v zakonski zvezi. Prav zaradi feministične ideologije (in LGBT-gibanja) se je v zadnjih (dveh) desetletjih vse, povezano s spolom in vlogami spolov, preprosto, vendar po svoje zelo vulgarno relativiziralo. Spolna identiteta moškega in ženske je postala, ravno po feminističnem diktatu, relativna. Vse, kar je bilo še pred dobrim desetletjem normalno in naravno, vključno z nepisanimi normami na področju spolnosti, se je tako rekoč čez noč postavilo pod vprašaj. Feministke skupaj z LeGeBiTrovskimi geji (simptomatsko) govorijo o vsiljeni normativnosti oziroma 'normokraciji', čemur dajejo negativistični predznak. Ključni pojem tega družbenega zdrsa je ravno »gender«, ki ga v slovenščino prevajamo kot »družbeni spol«, v širšem smislu pa govorimo o teoriji spola. Tisti, ki se ukvarjamo s feminizmom, vemo, da je ideološkemu enačenju spolov sredi 20. stoletja utrla pot 'partnerica' oz. 'spremljevalka' Jeana-Paula Sartra, Simone de

Beauvoir, ki je bila v resnici možata lezbijka. Njena 'biblija' feminizma *Drugi spol* je ena največjih in fatalnih kolektivnih zablod 20. stoletja. Ravno *Drugemu spolu* povsem po nepotrebnem sedaj naseda domala vsa dandanašnja politična levost. Beauvoirova je konec 40. let prejšnjega stoletja – 10 let po Freudovi smrti – vehementno zalomastila po psihoanalizi. V svojem elaboratu (*Drugi spol*) se je kot slon med porcelanom lotila sesovanja Freuda na temeljni točki oziroma stebrnem kamnu psihoanalize, torej na ojdipovem kompleksu. Jedro dekličinega ojdipovega kompleksa – njegove pravilne razrešitve – je seveda znamenito zavidanje penisa. Moja zdaj že znamenita teza je – izhajam pa seveda iz Freuda – da feminizma brez fenomena (nezavednega) zavidanja penisa – tako lezbijk kot (uradno) hetero(a) seksualnih žensk oziroma 'moškinj' – sploh ne bi bilo. Ampak to je dejansko vedel že Freud. Vendar v njegovem času feminizem (takrat bi se mu reklo sufražetstvo), aktivizem takratnih faličnih, po moških zgledujočih se žensk (sufražetk), še ni bil družbeno odmeven. O kakšni teoriji spola ni bilo ne duha ne sluha. Čeprav je sufražetstvo takrat že premoglo Mary Wollstonecraft in tandem (zakoncev) Johna Stuarta Milla in njegove žene Harriet Taylor. Konec 18. stoletja so bile 'ženske zahteve' še bolj 'boječje', torej previdne, splošne in z današnjega vidika dokaj mile, lahko bi rekli, da tudi zdravorazumske. Wollstonecraftova je bila nekakšna publicistka oziroma pisateljica (različnih knjig, tudi za otroke), razpisala pa se je tudi o bontonu in kreposti. Za feminizem je pomembna predvsem po svojem *Zagovoru pravic ženske* (1792), v katerem je utemeljevala univerzalno (pro) feministično tezo, da je narava ženske in njena vloga v družbi posledica privzgojenosti. Povsem klasično in univerzalno – njeni pogledi so značilni za ves feminizem (in teorijo spola) – je nevhvaležen, po njenem mnenju tudi napačen položaj žensk; pripisala ga je 'napačni' vzgoji in patriarhalnosti. Wollstonecraftova se je 'spopadla' tudi z Jeanom Jacquesom *Rousseaujem*. Zavzemala se je za splošno izobraževanje, tudi deklet oziroma žensk, in za bolj razumno, torej profeministično družbeno ureditev. Spontano je vpegljala koncept predsodkov, danes poznanih kot spolnih stereotipov, ki predstavljajo inherentni del teorije spola.

Po debelem stoletju zatišja – oz. zmernega sufražetstva – so za propagando teorije spola v 20. stoletju poskrbeli kanadski sociolog Erving Goffman (1922–1982) in njegovi stезosledci. Med najpomembnejše sodi Sut Jhally,¹ ki je tako rekoč o/po njem posnel dokumentarni film *Kode spola* (*The Codes of Gender*, 2009). Velja pa za (profeminističnega) medijskega 'strokovnjaka', ki se zelo slepo in brez psihoanalitične kritične distance sklicuje/opira prav na Goffmana, predvsem na odmevno knjigo iz leta 1959 *Predstavljanje sebstva v vsakdanjem življenju* (*The Presentation of the Self in Everyday Life*), ki je tako rekoč predhodnica številnih performativnih študij, na katere se dandanes opira tudi feminizem s svojo teorijo spola.

Jhally Goffmanovo zelo nekritično – mimo kakršnekoli kritične psihoanalitične presoje – analizo telesa v tiskanih oglasih aplicira na analizo številnih drugih oglasov in na ta način skuša razkri(va)ti nek fiktivni vzorec »regresivnih in destruktivnih kodov spola«, kot se sam izrazi. Oglaševanje kot medij izkorišča za širjenje (pro)feminističnih nebuloz, ki jih moti »njihov« tako opevani »seksizem«, temelječ na znanih in spodletelih (feminističnih) analizah spola – torej na teoriji spola. Jhally se, opirajoč na Goffmana, sklicuje na dobro uveljavljeno feministično tezo o »socialni konstrukciji moškosti in ženskosti«, na »odnos med spoloma« in »moč ter vsakodnevno izvajanje kulturnih norm«.² V bistvu vseskozi govori o teoriji spola. Jhallyju je, tako kot Goffmanu, psihoanaliza s svojimi koncepti seveda po-

polna neznanka, saj trdi, da oglaševanje ne prodaja zgolj izdelkov, ampak tudi »ideje o svetu«. Jhally in Goffman pa sta oba slepa in gluha za Freuda in psihoanalizo. V objemu nevednosti se zato Jhally oklene Goffmanove knjige iz leta 1978 *Oglaševanje spola* (*Gender Advertisements*). Goffman seveda tudi ne ve, kaj v resnici pomeni kastracijski (in ojdipov) kompleks, zato posledično trdi, da identiteta družbenega spola, torej spola, ki ga ima človek/oseba v družbi – bodisi moški ali ženska – ni nič naravnega. Njegovo oziroma njuno razmišljanje je tipično (pro)feministično/»beauvoirovsko«, kar pomeni, da v spolno matrico nimamo vtisnjene spolne identitete kar iz genov. Matrica naj bi bila po Goffmanovem (in Jhallyjevem) mnenju del procesa, v katerem se preprosto/zgolj (na)učimo prevzeti določene lastnosti, ki se nam zdijo primerne za razumevanje sebe v okvirih diktata (biološkega) spola ...

Septembra leta 1995 je po človeštvu udarila sedaj že znamenita in zloglasna *Pekinska konferenca*. Ta feministični ideološki miting svetovnih razsežnosti je imel v resnici fatalne družbene posledice. Od te ideološke konference naprej je družba postala feministično kontaminirana. Družba se je zavozlala, saj se je v razvitem 'zahodnem svetu' zapeljala v povsem profeministično smer. Prednjačile so ZDA s svojimi odmevnimi demokratičnimi feministkami, s takrat 'ranjeno' Hillary Clinton na čelu, lezbijka Judith Butler pa ji(m) je dajala ideološki kompas. Feministično militantna je postala Skandinavija (z Norveško na čelu), zaostajala pa ni niti Slovenija, ki je že leta 1992 (na pobudo žensk v LDS) ustanovila *Urad za žensko politiko*, ki se je leta 2001 preimenoval v *Urad za enake možnosti*, ta pa je leta 2012 prešel pod resorno ministrstvo (za delo, družino, socialo) oziroma *Sektor za enake možnosti*.

Z ustanovitvijo in uveljavitvijo Evropske unije sta feminizem in s tem tudi teorija spola začela svoj pohod po Zahodni Evropi s svojimi aktivistkami, poslankami v parlamentu EU. V začetku leta 2014 se je na pritisk peščice evropskih poslank spisala t. i. *Resolucija »Poročila Lunacek«*, ki teorijo spola skoraj zakonsko zapoveduje v državah članicah. Problematična ni bila toliko poročevalka o feminističnih zahtevah, avstrijska poslanka Ulrike Lunacek, pač pa militantne portugalske feministke (in po-

litične aktivistke) pod poveljstvom Liliane Rodrigues. Prav Rodriguesova se je v svojem dolgoletnem feminističnem aktivizmu – v matični državi in tudi v EU – borila, da bi se v družbi uveljavila teorija spola, zapovedana na Pekinski konferenci. Rodriguesova veliko dela na lastno pest, torej brez širšega konsenza, in nekako dosega ravno preko *Poročila Lunacek*, da bi se v izobraževalne sisteme držav EU in držav tretjega sveta vpeljala ideologija, ki jo zagovarjata feminizem oziroma LGBT-gibanje/lobi.

Novodobni feminizem se od Beauvoirove naprej zloglasno sprašuje: kako misliti žensko? Če človek ne komplicira, torej če se zanesse na zdravo kmečko pamet, se da žensko povsem logično in normalno misliti. Beauvoirova pa je s svojim pogledom na koncept in razmerje med spoloma trajno kontaminirala klasičen ženski pogled, ga zavedla in zavedla tudi moškega; čeprav za moški pogled vendarle lahko priznamo, da je bil mestoma vsaj subjektiven in egoističen, če že ne pristranski – kar pa ne pomeni, da se je v svojih pogledih motil. Pri Simone de Beauvoir pa gre za konceptualni zdrs, kronično in simptomatsko spodletelost. Ne gre samo za to, da vse razlike med spoloma pripisuje kulturnim stereotipom in patriarhalni/mačistični ideologiji, s katero naj bi bila družba/kultura zastrupljena in nasičena že od prazgodovine naprej. Sedaj so se njeni pogledi v feminizmu 'prijeli' pod dikcijo, da je spol družbeno/kulturno posredovan, konstruiran, torej privzgojen. Beauvoirova je formalna avtorica (družbene) *teorije spola*. Na vse pretege se je trudila, in to dokaj ponesrečeno, iz miselne percepcije odpraviti/'prečrtati' Freuda in (njegovo) psihoanalizo. To svojo namero je skušala doseči z vpeljavo pojma/koncepta 'prvega' in 'drugega' spola. Moški spol naj bi bil po njenem mnenju prvi in vodilen, ženski pa drugi in sekundaren, torej postranski spol. Kljub vsemu ne moremo zgolj Beauvoirove kriviti, da je na ženske gledala na tak, po svoje 'slabšalen' način. Merila in/oziroma ocenjevala jih je z moškimi vatli. Kako tudi ne, če so tudi moški 'veleumi' žensko dotlej resnično gledali slabšalno. ◀

Opombe

¹ Sut Jhally je profesor komunikacij na Univerzi Amherst v Massachusettsu in ustanovitelj ter izvršni direktor Media Education Foundation (Fundacije za medijsko izobraževanje). Velja za enega od vodilnih strokovnjakov na področju oglaševanja oziroma vloge, ki jo v naših življenjih igra oglaševanje in popularna kultura.

² <http://zofijini.net/kode-spola/>

Teorija spola

■ **France Cukjati**, dr. med., je upokojeni družinski zdravnik ter nekdanji poslanec in predsednik Državnega zbora RS. Napisal je vrsto strokovnih člankov ter tri knjige: *Od kod in kam* (2014), *Poti in stranpoti slovenske politike* (2015) in *Slovenske podobe zla* (2018).

Človek je v vsaki celici svojega telesa moški ali ženska. Vse njegovo mišljenje, govorjenje in delovanje nosi odtenek njegove spolne identitete. Če svoje moške oziroma ženske narave ne more razodeti, utelesiti, uresničiti, ostane neizpolnjen.

Foto: BS

Človek je spolno bitje

Človek je v vsaki celici svojega telesa moški ali ženska. Vse njegovo mišljenje, govorjenje in delovanje nosi odtenek njegove spolne identitete. Če svoje moške oziroma ženske narave ne more razodeti, utelesiti, uresničiti, ostane neizpolnjen. Okolje, ki njegove narave ne sprejema, postane zanj neprijetno.

Posamezen človek je nepopolno bitje. Kot govori tri tisoč let stara modrost, sta šele moški in ženska skupaj celota. Če tega dejstva ne priznava in svoje dopolnitve ne najde, je v konfliktu s svojo naravo. Da bi se razbremenil, se včasih nezavedno zateče v spremembo svojega svetovnega nazora. Tudi v tem lahko slutimo razlog ideološkega 'salta mortale', o katerem bomo govorili v nadaljevanju.

Ideološki konstrukti

Najprej nekaj kronologije

Konec 19. in v začetku 20. stoletja so bila tudi v Avstro-ogrski (Sloveniji) ustanovljena ženska gibanja za ženske pravice (pravica do glasovanja, izobraževanja, zaposlitve itd.). Leta 1945 je bila na ustanovni skupščini Združenih narodov v San Franciscu zasnovana enakopravnost moškega in ženske. Že kmalu po koncu druge svetovne vojne je francoska feministka Simone de Beauvoir (1908–1986), ki je bila pedofilno-lezbično naravnana, postavila tezo: »Ženske niso rojene za biti ženska – in s tem biti podrejena oziroma drugačna. /.../ Biti ženska je družbeno in ne biološko dejstvo – 'ženska' je družbena izmišljotina.« To razmišljanje je doseglo višek v trditvi: »Vsa civilizacija je

iz ženske delala nesvobodno bitje (mater).« Simone de Beauvoir ni nikoli postala mati. Leta 1955 je ameriški psiholog John Money (1921–2006) po navdihu Simone de Beauvoir postavil teorijo spola, ki trdi, da se človek rodi kot spolno nevtralno bitje (uniseks bitje) in se šele kasneje pod vplivom vzgoje in okolja razvije v moškega oziroma žensko. Leta 1965 se je v Kanadi rodil Bruce Reimer kot enojajčni dvojček, ki je zaradi zdravniške napake pri obrezovanju izgubil penis, bil nato kastriran in operativno spreminjan v žensko, leta 2004 pa je naredil samomor. Pod pritiskom maloštevilnih, a zelo agresivnih homoseksualnih skupin je leta 1973 Ameriško združenje psihologov homoseksualnost nepričakovano črtalo s seznama psihiatričnih diagnoz, čeprav za to ni bilo nobenih strokovnih razlogov. Leta 1995 je svetovna konferenca žensk v Pekingu sprejela agendo o enakosti spolov pod psevdonimom »Gender Mainstreaming« (GM), ki se sklicuje na Moneyjevo teorijo o spolu in se zavezuje radikalno feminističnemu prevzgojnemu programu, po katerem spol ni biološko dejstvo, ampak družbeno-socialni konstrukt.

Bruce

Zelo poučno je, kako je psiholog Money utemeljeval svojo teorijo spola.

Leta 1965 sta se kanadskemu paru rodila enojajčna dvojčka Bruce in Brian. Ko je bila pri Bruceu narejena operacija fimoze, je prišlo do zagnojitve in penis je bil amputiran. Za nesrečo je izvedel psiholog Money in se ponudil, da bo otroka rešil tako, da ga bo spremenil v deklico. Otroku je odstranil testise (kastracija), da ne bi proizvajali moškega spolnega hormona (testosterona), kasneje pa mu je začel dajati ženski spolni hormon (estrogen). Otroka so začeli oblačiti kot deklico, mu kupovati punčke in nihče, ne on ne okolica, ni vedel za spremembo spola. Bruce je bil na fotografijah videti kot simpatična punčka in psiholog Money je postal slaven, saj je svojo teorijo lahko dokazoval v primerjanju z Bruceovim bratom Brianom. A Bruce je že od prvega razreda dalje trdil, da je fant in ne punca. Na začetku pubertete je kljub visoki dozi estrogenov mutiral, postal nemiren, in ko bi moral iti na operativno izvedbo umetne vagine, se je uprl in zagrozil s samomorom. Šele ko je izvedel za celotno zgodbo, se je

nekoliko umiril, uradno spremenil spol, se preimenoval v Davida, a kljub temu je leta 2004 končal s samomorom.

Dve leti kasneje je umrl tudi psiholog John Money, ki (poleg Simone de Beauvoir in Judith Butler) še vedno velja za najvišjo avtoriteto genderideologije, ki jo danes zastopa LGBT-druščina in po kateri naj bi se človek rodil kot spolno nevtralnemu bitju, spol pa naj bi bil le kasnejši »družbeni konstrukt« oziroma naj bi si ga človek sam izbiral.

Biološka dejstva

Z genderideologijo se zadnja leta zelo učinkovito spopada nemški biolog Ulrich Kutschera, ki mu je vredno prisluhniti.

Kakšen teden po oploditvi se zarodek že ugnezdí v maternico. Prvi nastavki spolnih organov (gonad) so najprej spolno nedoločni in se na začetku razvijajo v smeri ženskih jajčnikov. Šele od šestega tedna dalje se pri moškem (XY) zarodku prebudi SRY-gen, ki preusmeri razvoj gonad v smer testisov. Ko testisi začno proizvajati moški spolni hormon testosteron, se začne maskulinizacija celotnega ploda z možgani vred. V 99 % se rodi deček ali deklica. V nekako enem odstotku pa lahko pride do genske anomalije, kot je na primer klinefelterjev sindrom (XXY), ki je včasih viden že po anatomskih spremembah spolnih organov.

Leta 2005 so genetiki odkrili, da je razlika med moškim in ženskim genomom (gen-

Škoda, ki jo povzroča genderideologija, je velika, predvsem ko prodre v šolske klopi in bega naše otroke v njihovih najbolj občutljivih letih.

skim zapisom) prav tako velika kot med človekom in šimpanzem, to je 1,5 %, kar je na področju genetike veliko. Gre za izrazit spolni dimorfizem, ki je zopet postavil v ospredje dejstvo o velikem funkcionalnem pomenu anisogamije. To pomeni, da je v vseh celicah moškega telesa kromosomski par XY, v vseh celicah ženskega telesa pa kromosomski par XX.

Dobili smo razcvet »Gender-Biomedicine« (GB), ki predstavlja odločilno nasprotje ideologiji enakosti spolov – »Gender-Ma-

instreaming« (GM), saj temelji na jasno razkritih znanstvenih dejstvih.

Zadnjih pet ali deset let so ne samo biologija in genetika, ampak tudi biomedicina in nevrobiologija jasno dokazale, kako nesprejemljive so teorije o enakosti spolov. Ne samo vidni telesni organi, tudi moški in ženski možgani so v svoji nevronske prepletenosti in delovanju tako različni, da jih morajo nevrologi analizirati in obravnavati ločeno. Glede spominske zmožnosti, spoznavanja obraza in socialnih odnosov ženske prekašajo moške. Glede prostorske orientiranosti in motoričnih funkcij pa moški prekašajo ženske. Ženske imajo obsežnejši slovar, hitrejše dojetanje, boljše predstavljalivost, boljše zaznavanje čustev in boljše socialno občutljivost. Pri moških je bolj izrazita agresivnost, imajo boljše vizualne prostorske sposobnosti, matematične sposobnosti, vztrajnost, čut za sistematičnost in podobno. Kot pravi Meyer, so te razlike prisotne že pri majhnih otrocih, ker so biološko in ne kulturno (okoljsko) pogojene.

Istospolna usmerjenost

Ko govorimo o teoriji spola, ne moremo mimo vprašanja homoseksualnosti, lezbistva in drugih neobičajnih spolnih praks. Tudi te teorije izhajajo iz istih ideoloških osnov.

Utemeljitelji sodobne psihoanalize iz 19. stoletja, Sigmund Freud, C. G. Jung in Alfred Adler, so na homoseksualnost gledali kot na nevrozo. Še v času črtanja te diagnoze so vodilni učbeniki psihiatrije homoseksualnost obravnavali kot najpogostejšo obliko seksualne perverzности. V strokovni literaturi iz takratnega časa (npr. Schulte in Tölle, 1973) je navedena pogostnost homoseksualnosti (3–4 %, največ 6 %) in lezbistva (1 %, največ 2 %). Navedene so naslednje vrste homoseksualnosti:

- *razvojná homoseksualnost* najstnikov, ki je najpogostejša, a kasneje izzveni,
- *homoseksualnost zavrtih (nezrelih) osebnosti*,
- *homoseksualna nagnjenost*, ki je večinoma prikrita in nikoli realizirana,
- *pseudohomoseksualnost*, ki se kaže v pasivni prepustitvi homoseksualnemu ravnanju (npr. prostitucija).

Medtem ko se je v Evropi 20 let za ZDA začelo uveljavljati stališče, da je homose-

»Družina je naravni prostor, v katerem se ta odnos vzajemnosti in skupnosti med moškim in žensko uresniči v vsej polnosti. /.../ Ker je družina naravna skupnost, v kateri se vzajemnost in komplementarnost med moškim in žensko v polnosti uresničujeta, je po rangu višje od same družbenopolitične ureditve države, in njena svobodna zakonodajna dejavnost jo mora upoštevati ter pravično priznavati.« (str. 22)

»Če družina, šola in družba delajo skupaj, lahko razvijejo programe vzgoje za čustvenost in spolnost, usmerjene v spoštovanje telesa drugega, spoštovanje obdobja spolnega in čustvenega dozorevanja ter upoštevanje fizioloških in psiholoških posebnosti, stopenj rasti in nevrokognitivnega dozorevanja deklet in fantov, da bi jih lahko na zdrav in odgovoren način spremljali v njihovi rasti.« (str. 26)

»Pot dialoga – ki posluša, razmišlja in predlaga – se kaže kot najučinkovitejša pot pozitivne spremembe od vznemirjenosti in nerazumevanja k viru bolj odprtega in humanega odnosnega okolja.« (str. 29)

Kongregacija za katoliško vzgojo (2019):
Moškega in žensko ju je ustvaril. Za pot dialoga o vprašanju teorije spola v vzgoji.
Cerkveni dokumenti, 159. Ljubljana:
Družina.

ksualnost pravzaprav normalna spolna usmerjenost, pa so se v ZDA že začeli oglašati strokovnjaki, ki so na podlagi raziskav vse pogosteje skušali dokazati nenaraven (devianten) značaj homoseksualne usmerjenosti.

Fisher in Greenberg (1996: 135f) sta leta 1996 zapisala: »Pretežno večina študij kaže, da so homoseksualno živeči moški v svojem otroštvu doživljali svojega očeta kot emocionalno hladnega, neprijaznega, kaznujočega, brutalnega, odmaknjene in čustveno nedostopnega. Izmed študij, ki smo jih našli, ne obstaja niti ena sama vsaj kolikor toliko preverljiva študija, v kateri bi homoseksualno živeči moški opisali svojega očeta kot pozitivnega in ljubeče naklonjenega.«

Fisher in Greenberg dalje razlagata, da se pri dečkih, ki v starosti od 5. do 12. leta občutijo, da niso dorasli drugim dečkom, niso 'možati', ne pripadajo očetu ('moškemu svetu'), v puberteti njihova seksualna čustva povežejo z njihovo največjo stisko in hrepenenjem: vključiti se v svet moških. Heteroseksualno čuteč mladostnik hrepeni po ženskosti, ker se mu zdi ta nekaj skrivnostno drugačnega, homoseksualno čuteč mladostnik pa hrepeni po moškosti, ker mu ta ni blizu, ker je ta zanj še vedno »skrivnost«.

Narava se ne pusti manipulirati

Po svetu so bile opravljene številne obsežne raziskave, ki med istospolno usmerjenimi – v primerjavi s heterospolno populacijo – odkrivajo nekajkrat pogostejšo anksioznost, težko depresijo, poskuse samomora, odvisnost od nikotina, alkohola in trdih drog ter podobne vedenjske odklone.

Ena najpomembnejših reprezentativnih študij o seksualnem življenju v ZDA dokazuje, »da homoseksualnost ni nobena 'stabilna usmerjenost', ampak z leti slabi in pogosto izgine« (Laumann, 1994).

Ameriški psihiater dr. Robert L. Spitzer je leta 1973 sodeloval pri odločitvi, da se homoseksualnost izbriše s seznama psihiatričnih diagnoz. Leta 1999, torej 26 let kasneje, pa se je lotil raziskav, koliko nekdanjih homoseksualcev je svojo spolno usmerjenost spremenilo in zdaj živijo »zadovoljno heteroseksualno življenje«. Takrat se je namreč že uveljavljala hipoteza, da istospolne

usmerjenosti ni možno spremeniti in jo je zato tudi prepovedano zdraviti. Pojavilo se je tudi posebno 'eksgejevsko' gibanje »zdravljenih«, »spreobrnjenih« homoseksualcev, ki so zahtevali pravico do zdravljenja. Tako Spitzer kot gibanje sta bila pod hudim pritiskom gejevskih organizacij, tako da je Spitzer moral svoje ugotovitve relativizirati.

Christl R. Vonholdt, voditeljica *Nemškega inštituta za mladino in družbo (Deutscher Institut für Jugend und Gesellschaft)*, ki je izvedel ali objavil na desetine obsežnih raziskav, je v glasilu inštituta leta 2006 med drugim zapisala: »Mnogi ljudje, ki svojo homoseksualnost konfliktno doživljajo in zaradi nje trpijo, niso nikoli niti slišali, da obstajajo terapije, ki lahko pomagajo tistim, ki si želijo razviti zrel heteroseksualni potencial. Politična klima naše družbe preprečuje, da bi lahko slišali to sporočilo. Preprečuje tudi, da bi zanj slišali terapije med svojim izobraževanjem. In posledica: terapije so čedalje manj usposobljeni, da bi ljudi z egodistonično homoseksualnostjo pospremili na pot ven iz njihovih homoseksualnih občutij.«

Kako iz slepe ulice?

Pri vprašanju istospolne usmerjenosti ni glavni problem vprašanje zdravljenja. Zaradi »neobičajne« spolne usmerjenosti človek ni manj vreden, ni bolnik, ni invalid, ki bi nujno potreboval zdravljenje. A trditev, da se istospolno usmerjenemu ne sme pomagati oziroma se ga ne sme »zdraviti«, če to želi, je skregana z zdravo pametjo in v nasprotju s Hipokratovo zaprisego. Razglašati homoseksualnost (pa tudi pedofilijo in zoofilijo) za naravno spolno usmerjenost pa je vendarle v nasprotju z biološkim dejstvom človekovega spola. Narava (z evolucijo

vred) je bitje s kromosomskim parom XY spolno usmerila v bitje s kromosomskim parom XX. Istospolna usmerjenost je torej nenaravna, ni pa bolezenska v današnjem pomenu besede.

Mnogo pomembnejše pa je vprašanje proste izbire lastnega spola, lastne identitete. Škoda, ki jo povzroča genderideologija, je velika, predvsem ko prodre v šolske klopi in bega naše otroke v njihovih najbolj občutljivih letih. Kako naj bi mladostnikom ob teoriji o enakosti spolov približali čudovito skrivnost različnosti spolov? Da sta posameznik ali posameznica ženska nepopolni bitji in da sta šele skupaj cel človek, kot razodeva že tri tisoč let stara modrost o stvarjenju človeka.

Vsa ta ideološka gibanja temeljijo na fikciji, a imajo denar in podporo medijev ter levičarskih vlad. Nobene podpore pa nimajo s strani znanstvenih odkritij, zato svojo ideologijo lahko branijo le s pritiskom in vsiljevanjem. Njihov največji nasprotnik je evropska tradicionalna kultura s krščanstvom vred. Pa ne le vera v stvarjenje človeka, ampak tudi sodobna biologija in biomedicina. Kdor ima na svoji strani preverljiva znanstvena dejstva, se ne sme bati spopada z ideologijo, ki temelji na izmišljotini, fikciji, prevari, skratka na laži. ◀

Literatura

- Fisher, Seymour; Greenberg, Roger P. (1996): *Freud scientifically reappraised*. New York: John Wiley & Sons.
- Kutschera, Ulrich (2018): *Das Gender-Paradoxon, Mann und Frau als evolvierte Menschentypen*. Berlin: Lit.
- Laumann, Edward O. (1994): *The Social Organisation of Sexuality: Sexual Practices in the United States*. Chicago: University of Chicago.
- Schulte, Walter; Tölle, Rainer (1973): *Psychiatrie*. Berlin, Heidelberg, New York: Springer.
- Vonholdt, Christl Ruth (2006): Für Freiheit und Selbstbestimmung. Bulletin 12-2006, *Homosexualität und Psychologie*, Deutsche Institut für Jugend und Gesellschaft.

Foto: Peter Prebil

Narava in svoboda

■ **Branko Klun**, dr. filozofije, je redni profesor za filozofijo na *Teološki fakulteti Univerze v Ljubljani*. Glavna področja njegovega raziskovanja so filozofija religije, metafizika in etika. Med številnimi publikacijami, ki so večinoma v tujih jezikih, so tri monografije, dve od teh v nemščini. Je gostujoči predavatelj na *Univerzi na Dunaju*, nedavno pa je zaključil vodenje slovensko-avstrijskega raziskovalnega projekta *Vračanje religioznega v postmoderni misli*.

Razum se kaže kot pogojen s strani globljih dejavnikov, ki jih sam ne more obvladati; pogosto je zgolj orodje v njihovih rokah. Če bi poskušali povzeti modernost z enim pojmom, bi to lahko bil razum. Če pa bi iskali ključni pojem za postmodernost, bi to lahko bila svoboda.

Teorija spola je filozofski nazor. V njej se zgostijo filozofski problemi sodobnega časa, ki ga lahko imenujemo tudi postmoderna. Če s pojmom moderna navadno poimenujemo novi vek, ki je sledil srednjemu veku in ga lahko v veliki meri poistovetimo z ideali razsvetljenstva (človek, ki se bo na podlagi svojega razuma osvobodil raznolikih spon ter bo dosegel polno svobodo in suverenost), pa postmoderna prinaša manj optimističen pogled na razum ter odkriva nove pogojenosti človeka, ki ogrožajo njegovo navidezno svobodo. Zato se velik del postmodernih filozofskih nazorov ukvarja z vprašanjem, kako razkrinkati ('dekonstruirati') skrite mehanizme moči, ki človeka držijo v nesvobodi, toda zdaj ni več zaupanja v enovit in univerzalen razum, tudi ne v tehnični razum znanosti, ki bi to osvoboditev lahko izvršil. Razum sam se namreč kaže kot pogojen s strani globljih dejavnikov, ki jih sam ne more obvladati; pogosto je zgolj orodje v njihovih rokah. Če bi poskušali povzeti modernost z enim pojmom, bi to lahko bil *razum*. Če pa bi iskali ključni pojem za postmodernost, bi to lahko bila *svoboda*.

Zakaj segamo tako daleč v filozofsko zgodovino, če obravnavamo zelo konkreten sodobni pojav, kot je teorija spola? Zato da se zavemo njene zgodovinske pogojenosti in predpostavk, ki jo določajo. Teorija spola je v temelju poskus skrajne radikalizacije svobode. Že uvedeno razlikovanje med biološkim spolom (*sex*) in družbeno konstrukcijo spola (*gender*) predstavlja težnjo, da se osvobodimo biologije. Tudi znanstveni razum naravoslovnih ved, ki razkriva biološke zakonitosti, je treba postaviti pod vprašaj, kajti znanost še zdaleč ni nevtralna veda, temveč človekovo početje, ki ga lahko instrumentalizira za svo-

je parcialne interese ter doseganje moči. Toda postmoderno razumevanje svobode – kot nenehno preseganje vsakršnih določenosti, kot nikdar dokončana emancipacija od česarkoli, kar človek doživlja kot nepremakljivo danost (kot mejo, mero ali zakon) – je problematično v tem, da svobodo razume zelo enostransko, lahko bi celo rekli *nasilno*. Obenem se moramo vprašati, ali lahko vzamemo takšno svobodo za samoumevni ideal človeka in za cilj njegove samouresničitve. Zgodovina misli nam pokaže možnost povsem drugačnih pristopov.

Če se vrnemo k antični misli, ki je zaznamovala filozofsko misel v predmodernem času, je pri njej v ospredju prav pojem narave (gr. *physis*, lat. *natura*). Tega pojma ne smemo razumeti z očmi modernega naravoslovja, temveč ima pojem filozofsko ontološki pomen. Vsako bitje ima določeno naravo, kar bi lahko imenovali tudi bistvo. To bistvo ali narava določa razvoj tistega bitja in hkrati predstavlja njegov cilj: bitje se v polnosti razvije in postane ono samo, če udejanji to, kar je položeno v njegovo naravo. Zato ima antični pojem narave vedno tudi normativni značaj: iz narave lahko s pomočjo razuma spoznamo, kaj je 'zakon' (*nomos*). Grška etika verjame, da je doseganje dobrega v tem, da ravnamo v skladu z naravo. Narava torej ni v nasprotju s svobodo, saj svobodi sploh podeljuje cilj delovanja. Ko človek dosega to, kar naj bi po naravi bil, obenem dosega in udejanja svojo svobodo.

V novem veku se zgodi zaton klasične metafizike in njenega ontološkega reda. Ker se z razvojem moderne znanosti spremeni razumevanje narave, se bistvo človeka preseli v razum. Po Kantu je človekov razum orodje svobode, ker ga dviga nad nagonske

biološke težnje in naravne strasti. Toda ta razum, ki človeka osvobaja od spon narave, nima v sebi nič poljubnega ali samovoljnega. En sam in enak za vse ljudi jasno določa, kako naj kot ljudje moralno delujemo. V tem se kaže novi cilj človeka: delovati in živeti v skladu z razumnim (moralnim) zakonom. Svoboda ni v neodvisnosti od zakona, temveč v njegovem razumnem spoznanju in sprejemanju.

Tudi znanstveni razum naravoslovnih ved, ki razkriva biološke zakonitosti, je treba postaviti pod vprašaj, kajti znanost še zdaleč ni nevtralna veda, temveč človekovo početje, ki ga lahko instrumentalizira za svoje parcialne interese ter doseganje moči.

Postmoderna moderni pojem razuma postavi pod vprašaj in ga 'dekonstruira'. To, kar se je razodevalo kot bistvo človeka (antika) ali kot univerzalni ter za vse veljavni razum (moderna), je podvrženo sumu, da gre zgolj za konstrukcijo, ki je plod zgodovinskih družbenih procesov in razmerij moči. V ospredje stopi pojem svobode, ki je sumničava in nezaupljiva do vsega, kar velja za mero, zakon ali normo. Lahko bi rekli, da je novo 'bistvo' človeka v iskanju popolne osvoboditve, ki zahteva prepoznavanje skritih mehanizmov zasužnjevanja in 'dekonstrukcijo' raznolikih spon, ki se skrivajo pod pojmi naravnih danosti ali zdravorazumskih uvidov. Vzemimo za primer Jean-Paula Sartra in njegov poudarek na svobodi. Človek se od vseh drugih bitij razlikuje po tem, da je sposoben zanikanja (vsake določenosti) in svobode. Človek ne

le da ima svobodo, temveč 'je' svoboda. Nima nikakršnega vnaprej danega bistva, temveč svobodno snuje in določa samega sebe. Ker sebe vedno živi 'od znotraj', ga ni moč objektivirati iz zunanje perspektive. To velja tudi za doživljanje lastne telesnosti, ki je predhodna objektivaciji telesa kot biološke danosti. Težava človeka je v tem, da mu socializacija in kultura privzgojita določeno razumevanje sebe in sveta ter mu zakrijeta potencial svobode. Na takšnih izhodiščih ni težko razumeti argumentacije, ki jo je razvila Simone de Beauvoir v svoji knjigi *Drugi spol*. Kaj pomeni biti ženska, ni stvar biološke določenosti. Ženska živi svoje razumevanje sebe »od znotraj«, toda pod vplivom družbe je ponotranjila zunanje razumevanje, ki je posledica mehanizmov moči. Moški, ki je imel družbeno moč, je postavil norme tega razumevanja. Na sodobni razvoj teorije spola ima velik vpliv filozofinja Judith Butler. Osrednja misel njene »performativnosti spola« je v tem, da se razumevanje spola oblikuje skozi določene družbene prakse (v katerih se spolna identiteta 'izvršuje' ali 'performira'). Pri tem ima pomembno vlogo jezik,

ki še zdaleč ni spolno nevtralen in v sebi skriva mehanizme moči ter zatiranja. Zato prvi korak pri osvobajanju tvorita analiza in kritika družbenih praks, drugi korak pa predstavlja poziv, da bi vsakdo prepoznal svojo spolno identiteto na podlagi lastne osvobodjene 'performativnosti'. Nihče ne more od zunaj določiti spola (*gender*) posameznika (posameznice?, posamezniciX?), obenem pa je število 'spolov' odprto. To bi lahko označili za radikalni filozofski nominalizem: družbeni spol je zgolj 'ime', ki ima provizorično vlogo pri združevanju podobno usmerjenih skupin ljudi pod skupnim izrazom.

Pri tem smo trčili ob skrajni filozofski nazor, ki v svojih poskusih vplivanja na politične odločitve in družbene prakse vzbuja zadržanost tudi pri tistih ljudeh, ki so sicer naklonjeni ideji osvobajanja človeka in se bojijo očitka konservativnosti. Problem teorije spola je namreč prav njena skrajnost, tako na filozofski kot na družbeni ravni. Zato rešitev ni zagovor druge skrajnosti, ki se kaže kot slepo vztrajanje na biološki paradigmi človeka ter njeno nekritično povezovanje s klasičnim pojmom narave. Pojem narave pri človeku že v začetku zahteva dinamično razumevanje, ker je človek bitje, ki do svojih danosti (tudi telesnih) vzpostavlja odnos razumevanja in svobode. Prav to je osnova za razlikovanje med duhom in naravo. Človek je utelešeno bitje, toda njegovo bistvo se ne izčrpa v telesnosti. Zaradi razsežnosti duha človek osnuje družbo in kulturo, v kateri svet in sebe interpretira na jezikovnosimbolen način. Pomembnejše kot vztrajanje na naravnih bioloških predpostavkah je vprašanje, ali je sodobni človek odprt za to, kar lahko imenujemo meja, mera in zakon. V resnici gre za vprašanje razumevanja svobode. Ali so meja, mera in zakon zgolj omejitve svobode? Ali je najvišje dejanje svobode Sartrova negacija (sposobnost človeka, da zanika katerokoli določenost) ali pa svoboda vključuje odprtost za tiste danosti, ki preprosto 'so' oziroma 'veljajo' (kot zakoni in nujnosti) onkraj moje moči in obvladovanja? Če smo odprti za takšne danosti, to zahteva priznanje, da meja, mera in zakon niso zgolj nekaj individualnega ali le začasna družbena konstrukcija. Resnična točka spora med skrajnimi postmodernimi stališči, ki se zrcalijo v teoriji

spola, in med navideznimi konservativnimi pogledi je v nasprotju dveh temeljnih človeških drž. Medtem ko je prva sumničava do vseh danosti in prisega na osvobajanje, druga do sebe in sveta zavzame držo čudenja in zaupanja. Ta druga drža ne pomeni padca v rigidno filozofijo, kjer neuki posamezniki naivno verjamejo v stalnosti, ki so zgolj posledica prigodnih ali celo nasilnih družbenih procesov. Gre za držo

Bitje se v polnosti razvije in postane ono samo, če udejanji to, kar je položeno v njegovo naravo.

čudenja nad skrivnostjo tega, kdo sem jaz sam, kaj je življenje, kaj je svet, in obenem za verjetje, da obstajajo stalnice in zakoni, ki jih lahko imenujemo 'red' in jih ne moremo podrediti svoji svobodi. Seveda je potrebna previdnost, ko nekdo prehitro in zanesenjaško razglaša, kaj je ta red, vendar to ne pomeni, da izgubimo odprtost zanj. Vprašanje meje, mere in zakona zadeva tudi povsem konkretno vprašanje, kakšno mesto naj dobi teorija spola v družbi. Ali mora tudi sama upoštevati meje in mere ter spoštovati nazore drugih? Če sicer ob formalni enakosti zagovarja različnost, bi morala imeti posluš tudi za sorazmernost (svoje) različnosti. Ena od definicij ideologije pravi, da ideologija eno idejo (ki sicer odkriva nek resničen vidik stvarnosti) postavi kot razlago za celotno stvarnost (totaliteto) in v tem nasilnem dejanju postane totalitarna. Ali se zahteva po nikoli dokončani emancipaciji in svobodi ne spreverne v *nasilje* osvobajanja? Kaj pa če bi morali idejo performativnosti razširiti na širši kontekst postmodernega časa: kateri način izvrševanja življenja – in njemu pripadajoči nazor – to življenje resnično potrjuje, pogloblja, osvobaja in kateri ga pravzaprav oži in duši? Ali osvobodjenost spolnih identitet slavi in uresničuje življenje (in pri tem se ne gre slepiti, da k pritrjevanju življenja spada tudi biološka reprodukcija, čeprav ta še zdaleč ni edini kriterij) ali pa je življenje v brezmejni svobodi nepomirjeno in nezadovoljno s seboj? Toda spet smo pri tem, da ne vemo, kdo smo in po kakšnih kriterijih naj bi življenje sploh presojali. Kriteriji so namreč odvisni od meje, mere in zakona. ◀

Foto: BS

Neskladje med biološkim spolom in spolno identiteto

Pogled znanosti

■ **Mojca Belcl Magdič** je študirala teologijo na *Mednarodnem teološkem inštitutu* v Gamingu (Avstrija), leta 2010 pa magistrirala na temo teologije družine in zakona na *Papeškem teološkem inštitutu za znanosti o družini in zakonu* v Rimu. Zaključuje doktorat na temo feminizma in teorije spola. V Sloveniji od leta 2015 piše in izvaja predavanja in seminarje s področja teorije spola.

Pred kratkim se je v avstralski starševski reviji pojavil zapis Carolyn, ki je ponosno izjavila, da gre njen 15-letni sin »skozi menopavzo«. Sliši se zelo nenavadno, a Carolyn v bistvu govori o svoji hčeri, ki se že od 12. leta naprej identificira kot fant in je v procesu spremembe spola.

Carolynina hči jemlje zdravilo, ki zavira puberteto (t. i. puberty blockers), kar pa ima znatne stranske učinke. Carolyn jih opisuje kot 'minimalne': močna, a ne dolgo trajajoča menopavza ter možnost krhanja kosti zaradi izgube kalcija; obhaja jo slabost, veliko se poti in ima vročinske valove. Ko bo dopolnila 16 let, bo pričela jemati moški hormon testosteron, zaradi katerega bo pridobila nižji glas, zrastle ji bo brada. Sledila bo še operacija, pri kateri ji bodo odstranili prsi (Tate, b. d.).

Govorimo o otroku, ki pri teh letih še ne sme imeti vozniškega izpita, pa vendar sme (s soglasjem staršev) trajno spremenjati svoje telo. Ker govorimo o nečem tako radikalnem, nas seveda zanima, kaj o tem pravi znanost. Je za to stanje 'kriva' narava? Je trajno? Kakšne rezultate prinašajo različne terapije?

Največje znanstveno poročilo doslej

Na ta vprašanja nam največ odgovorov lahko ponudita dr. Paul R. McHugh in dr. Lawrence S. Mayer,¹ ki sta več let s posebno ekipo izvedencev z različnih področij preučevala vso obstoječo znanstveno literaturo na temo spolne usmerjenosti, zdravja LGBT-skupnosti in spolne identitete. Do-

gnanja sta strnila v obširno poročilo *Spolnost in spol: ugotovitve s področja biologije, psihologije in družboslovnih znanosti* (2016). Znanstvenika sta najprej pojasnila neskladje med biološkim spolom in spolno identiteto. *Biološki spol* je natančno opredeljena binarna lastnost, ki se pri moškem in ženski organizira glede na njuni vlogi pri reprodukciji. *Spolna identiteta* pa je pri človeku bolj subjektivne narave in za večino ne predstavlja večjih težav, saj se ima večina bioloških moških za fante/moške, večina bioloških žensk pa za dekleta/ženske. Nekateri pa doživljajo nekakšno vrzel med svojim biološkim spolom in svojo spolno identiteto. Če je ta razklanost vir njihovega duševnega trpljenja, se jim postavi diagnoza »spolna disforija« (prej imenovana »motnja spolne identitete«) in spadajo med transseksualce.

Genetika in nevroznanost

Se izvor tega neskladja nahaja v telesu same? McHugh in Mayer sta že v začetku izpostavila, da zaradi relativno majhnega deleža transseksualcev v splošni populaciji obstajajo zgolj majhne raziskave, ki so poskušale določiti biološki vzrok za občutje neskladnosti med biološkim spolom in spolno identiteto. S področja genetike sta predstavila študijo Nancy Segal, ki je kot

psihologinja in genetičarka preučevala primere enojajčnih dvojčkov (v paru enojajčnih dvojčic je bila samo ena transseksualka). Po rezultatih študije je domnevala, da je v primeru dvojčic najverjetneje prišlo do neenakomerne izpostavljenosti moškemu spolnim hormonom (čeprav njena študija ni predložila dokazov za to), in sklepala, da »transseksualnost najbrž ni povezana z velikim genom, po vsej verjetnosti pa je povezana z več genetskimi, epigenetskimi in razvojnimi vplivi in izkušnjami« (Segal, 2006: 356).

McHugh in Mayer sta pregledala tudi študije, ki so raziskovale vpliv možganov na razvoj spolne identitete. Ena izmed njih je bila raziskava Roberta Sapolskyja (2013), profesorja biologije na stanfordski univerzi v Kaliforniji, v kateri je objavil rezultate svojih obsežnih raziskav s področja slikanja možganov ter predlagal nevrobiološko razlago za identifikacijo z nasprotnim spolom. Študije slikanja možganov odraslih trans-

Zaviranje pubertete tako pri dečkih kot pri deklicah negativno vpliva na razvoj njihove rasti ter povečuje tveganje za nizko mineralno gostoto kosti. Avtorji opozarjajo še na druge možne škodljive učinke, kot so akne, visok krvni pritisk, pridobivanje teže, nenormalna toleranca za glukozo, rak na dojki, boleznj jeter, tromboza ter boleznj srca in ožilja (Hruz, Mayer in McHugh, 2017: 9).

Leta 2011 je Cecilia Dhejne s sodelavci iz Karolinškega inštituta in Univerze v Gothenburghu na Švedskem objavila eno največjih in dobro zasnovanih študij, s katerimi je preučila rezultate 324 transseksualcev. Raziskovala je njihovo umrljivost, obolevnost in stopnjo kaznivih dejanj. V primerjavi s kontrolnimi skupinami so imeli transseksualci po operaciji približno trikrat večje tveganje za hospitalizacijo v psihiatričnih bolnišnicah. Ugotovljeno je bilo skoraj trikrat večje tveganje za umrljivost zaradi različnih vzrokov, izpostavljeni so bili večjemu tveganju za storitve kaznivih dejanj, zaradi katerih so bili tudi obsojeni. Najbolj zaskrbljujoč je podatek, da so do 4,9-krat bolj dojemljivi za poskus samomora in da 19,1-krat bolj verjetno za posledicami le-tega umrejo (Dhejne idr., 2011: e16885).

seksualcev so pokazale, da zanje lahko velja, da imajo možganske strukture bolj podobne njihovi želeni spolni identiteti kot pa njihovemu biološkemu spolu.

Čeprav teza Sapolskyja ostaja zunaj uveljavljenega znanstvenega mnenja, so bili nanjo pozorni zlasti posamezniki, ki čutijo, da so nasprotnega spola, četudi njihova telesa niso zaznamovana z genetskimi in hormonskimi nepravilnostmi.

McHugh in Mayer sta ob tem izpostavila, da še ne obstajajo longitudinalne študije, da se v odrasli dobi identificirali z nasprotnim spolom. Pomanjkanje teh raziskav močno omejuje trenutno sposobnost razumevanja vzročnih odnosov med morfološko in funkcionalno dejavnostjo možganov ter kasnejšim razvojem spolne identitete, ki se razlikuje od biološkega spola. Pojasnila sta, da študije slikanja možganov – ne glede na ugotovitve – ne morejo pripeljati do ključnega sklepa, da je transseksualnost prirojena oz. posledica določenega biološkega stanja možganov.

Transseksualnost pri otrocih

Nevrobiološke in genetske raziskave nam torej ponujajo slabo osnovo za to, da bi transseksualnost slonela na bioloških temeljih. Prav tako pa obstaja malo dokazov, ki bi potrjevali, da je spolna disforija pri otrocih prisotna celo življenje.

Številne študije² pričajo o tem, da velik odstotek pubertetnikov (od 60 do 90 %)³ do pričetka odrasle dobe sprejme svoj biološki spol. Še vedno pa ni jasno, zakaj spolna disforija pri nekaterih otrocih izgine, pri drugih pa ostane. Kot opozarja DSM-5: »Ni jasno, ali bodo otroci, ki se jih spodbuja

ali podpira, naj v javnosti živijo svoj 'želeni spol', tudi dlje ostali v tem spolu, kajti tem otrokom še ni nihče sledil dolgoročno in sistematično« (APA, 2013: 455). McHugh in Mayer navajata, da je potrebnih še več raziskav na tem področju; tako starši kot terapevti pa so negotovi, ko opazujejo vedenje teh otrok.

Terapevtska obravnava otrok

Terapevtske odločitve glede otrok, ki čutijo spolno disforijo, so zelo različne: od psihosocialnih terapij, pogovorov in iger, ko terapevti pomagajo pri psihopatoloških težavah in pomagajo otrokom sprejeti svoj biološki spol,⁴ do terapij, ko otrokom že v rani mladosti dajejo zdravila, ki zavirajo puberteto. Slednje je vedno bolj razširjeno,⁵ saj klinike s psihosocialno pomočjo zaradi pritiska aktivistov zapirajo (Kanada, Nizozemska). A pri t. i. 'zaviralnih' terapijah je premalo znano, da prinašajo številne negativne posledice (Dhejne idr., 2011) in da obljube o izboljšanju psihološkega stanja po hormonskih dodatkih in kirurškem posegu večino ostajajo neizpolnjene (Hruz, Mayer in McHugh, 2017: 9). Toliko bolj pa ostajajo v senci bivši transseksualci, ki so javno priznali, da spremembo spola obžalujejo.⁶

Zaključek

»Spolna identiteta pri otrocih je elastična (skozi čas se lahko spreminja) in plastična (lahko jo oblikujejo npr. odobravanje staršev in socialne razmere)« (Bussey, 2011: 608). To pomeni, da gre za zelo občutljivo stvar, ki si zasluži nadaljnje znanstvene raziskave. Po mnenju McHugha in Mayerja naj te ne bodo samo s področja biologije, tem-

več tudi s področja družinske dinamike in socialnih znanosti (socialna izključenost, težave v razvoju, ki jih občuti posameznik z znaki spolne disforije) (Mayer in McHugh, 2016: 107–108). Še bolj pa znanstveniki opozarjajo na težavnost hormonske in kirurške terapije, ki do danes ne sloni na nikakršni znanosti, temveč je še vedno eksperimentalna – »je eksperiment, ki se izvaja na nenadzorovan in nesistematičen način« (Hruz, Mayer in McHugh, 2017: 7). ◀

Literatura

- American Psychiatric Association (2013): *Gender Dysphoria. Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders – 5 (DSM-5)*. American Psychiatric Publishing, Arlington, str. 455.
- Bussey, Kay (2011): *Gender Identity Development*. V S. J. Schwartz; K. Luyckx; V. L. Vignoles (ur.): *Handbook of Identity Theory and Research*, str. 603–628. Springer science.
- Cantor, James (2016): *Do trans-kids stay trans- when they grow up? Sexology Today!*, 11. 1. 2016. Dostopno na spletni strani: http://www.sexologytoday.org/2016/01/do-trans-kids-stay-trans-when-they-grow_99.html.
- Dhejne, Cecilia idr. (2011): *Long-Term Follow-Up of Transsexual Persons Undergoing Sex Reassignment Surgery: Cohort Study in Sweden*. *PLOS ONE* 6(2): e16885.
- Drummond, Kelley D. idr. (2008): *A follow-up study of girls with gender identity disorder*. *Developmental Psychology*, 44(1), str. 34–45.
- Hruz, Paul W.; Mayer, Lawrence S.; McHugh, Paul R. (2017): *Growing Pains: Problems with Puberty Suppression in Treating Gender Dysphoria*. *The New Atlantis*, št. 52, str. 3–36.
- Mayer, Lawrence S.; McHugh, Paul R. (2016): *Sexuality and Gender: Findings from the Biological, Psychological, and Social Sciences*. *The New Atlantis*, št. 50, str. 7–9. Dostopno na spletni strani: <https://www.thenewatlantis.com/publications/preface-sexuality-and-gender>.
- Sapolsky, Robert (2013): *Caught Between Male and Female*. *Wall Street Journal*, 6. 12. 2013.
- Segal, Nancy (2006): *Two Monozygotic Twin Pairs Discordant for Female-to-Male Transsexualism*. *Archives of Sexual Behavior*, 35(3), str. 347–358.
- Singal, Jesse (2016): *What's Missing From the Conversation About Transgender Kids*. *Gender Dysphoria*, 25. 7. 2016. Dostopno na spletni strani: <https://www.thecut.com/2016/07/whats-missing-from-the-conversation-about-transgender-kids.html>.
- Tate, Carolyn (b. d.): *My 15-year-old transgender son is going through menopause – and I'm so proud of him*. Dostopno na spletni strani: <http://www.essentialkids.com.au/health/health-wellbeing/my-15yearold-transgender-son-is-going-through-menopause-and-im-so-proud-of-him-20200416-h1nf60>.

Opombe

- 1 Dr. Paul R. McHugh je profesor psihiatrije in vedenjskih znanosti na John Hopkins University in velja za enega najpomembnejših ameriških psihiatrov v zadnjih petdesetih letih. Dr. Lawrence S. Mayer je profesor na oddelku za psihiatrijo na John Hopkins University in profesor statistike in biostatistike na državni univerzi v Arizoni.
- 2 Cantor (2016) navaja povezave do 11 študij.
- 3 Raziskava na Nizozemskem je pokazala še višji odstotek, kar 88 % (Singal, 2016).
- 4 Npr. raziskovalec in terapevt Kenneth z Univerze v Torontu je otrokom ponujal psihosocialne terapije. S sodelavci je opravil tudi nadaljevalno študijo o otrocih, ki so jih v tridesetih letih zdravili v njihovem centru za duševno zdravje in zasvojenost v Torontu. Ugotovil je, da je motnja spolne identitete, ki jo je zdravil pri svojih pacientih, ostala prisotna le pri 3 od 25 deklet (Drummond, 2008).
- 5 Npr.: Gender Identity Development Service (GIDS) na kliniki Tavistock v Veliki Britaniji je leta 2009/10 obravnavala 94 otrok s spolno disforijo, leta 2016/17 že 1986 otrok (kar pomeni 2000-odstotni porast), leta 2018/19 pa že 2590 takih otrok.
- 6 Več o tem na strani sexchangeregret.com.